



# TYRÉNS

## ISAFJORD 4, KISTA KULTURMILJÖANALYS

Slutrapport  
2026-06-05





UPPDRAG

Uppdrag: 355632  
Titel på rapporten: Isafjord 4, Kista, Kulturmiljöanalys  
Version: Slutrapport  
Datum: 2026-06-05

MEDVERKANDE

Beställare: Corem Property Group AB  
Kontaktperson: Caroline During  
  
Konsult: Tyréns AB  
Uppdragsansvarig: Martin Lagergren  
Handläggare: Stina Hagelqvist, Martin Lagergren

Tyréns Sverige AB

Tel: 010 452 20 00  
www.tyrens.se  
  
Säte Stockholm  
Org.Nr: 556194-7986





# INNEHÅLLSFÖRTECKNING

**INLEDNING..... 4**

bakgrund och syfte .....4

metod och underlag .....4

andra pågående detaljplaner i kista.....5

**Förutsättningar ..... 6**

Aktuella lagrum.....6

Gällande planer .....6

Vägledande dokument.....7

**Historik ..... 8**

Kistas långa historia .....8

Kistas korta historia – stadsdelen Kista.....9

Kista arbetsplatsområde .....9

Kista science city – Sveriges IT-centrum.....10

De kreativa kontoren ..... 11

LM Ericsson och arkitekturen ..... 11

Svenska Radioaktiebolaget (SRA) .....14

Ericsson Radio Access (ERA) .....16

**Nulägesbeskrivning ..... 22**

**Kulturvärden ..... 47**

Värdebärande berättelser .....47

Kulturhistoriska värden .....47

Värdebärande egenskaper .....48

Värdering fasader, rumsligheter och ytor/material.....49

**Förutsättningar för förändring ..... 53**

Ett Kista med nya villkor .....53

Tvärbanan ger ändrade förutsättningar .....53

SRA:s bottenvåning.....53

ERA:s bottenvåningar.....53

Förbindelsegångar och länkar .....54

Strama gårdar med olika grad av potential .....54

Tåliga kontorsvåningar .....54

Fasader med olika grad av känslighet.....54

Taklandskapet är obearbetat .....54

**REKOMMENDATIONER..... 55**

Generella rekommendationer för fortsatt utveckling.....55

1970-talsbyggnaden (SRA) .....55

1990-talsbyggnaden (ERA) .....55

Planbestämmelser .....55

Inkom till Stockholms stadsbyggnadskontor - 2026-06-05, Dnr 2025-14511



# INLEDNING

## BAKGRUND OCH SYFTE

Tyréns Sverige AB har fått i uppdrag av Corem Property Group AB att ta fram en kulturmiljöanalys i samband med pågående detaljplanearbete för fastigheten Isafjord 4, belägen i Kista, Stockholm. Förslaget berör omvandling av fastighetens interiör samt gårdsmiljöer, detta grundas i ett minskat lokalbehov. I dagsläget utgörs byggnaden av kontorslokaler, varav en stor andel står tomma. Förslaget innebär att en del av byggnadernas användning ändras till att inkludera hotell och bostäder.

Analysen omfattar berörd fastighet och omgivande område i syfte att undersöka vilka kulturvärden som finns på platsen.

## METOD OCH UNDERLAG

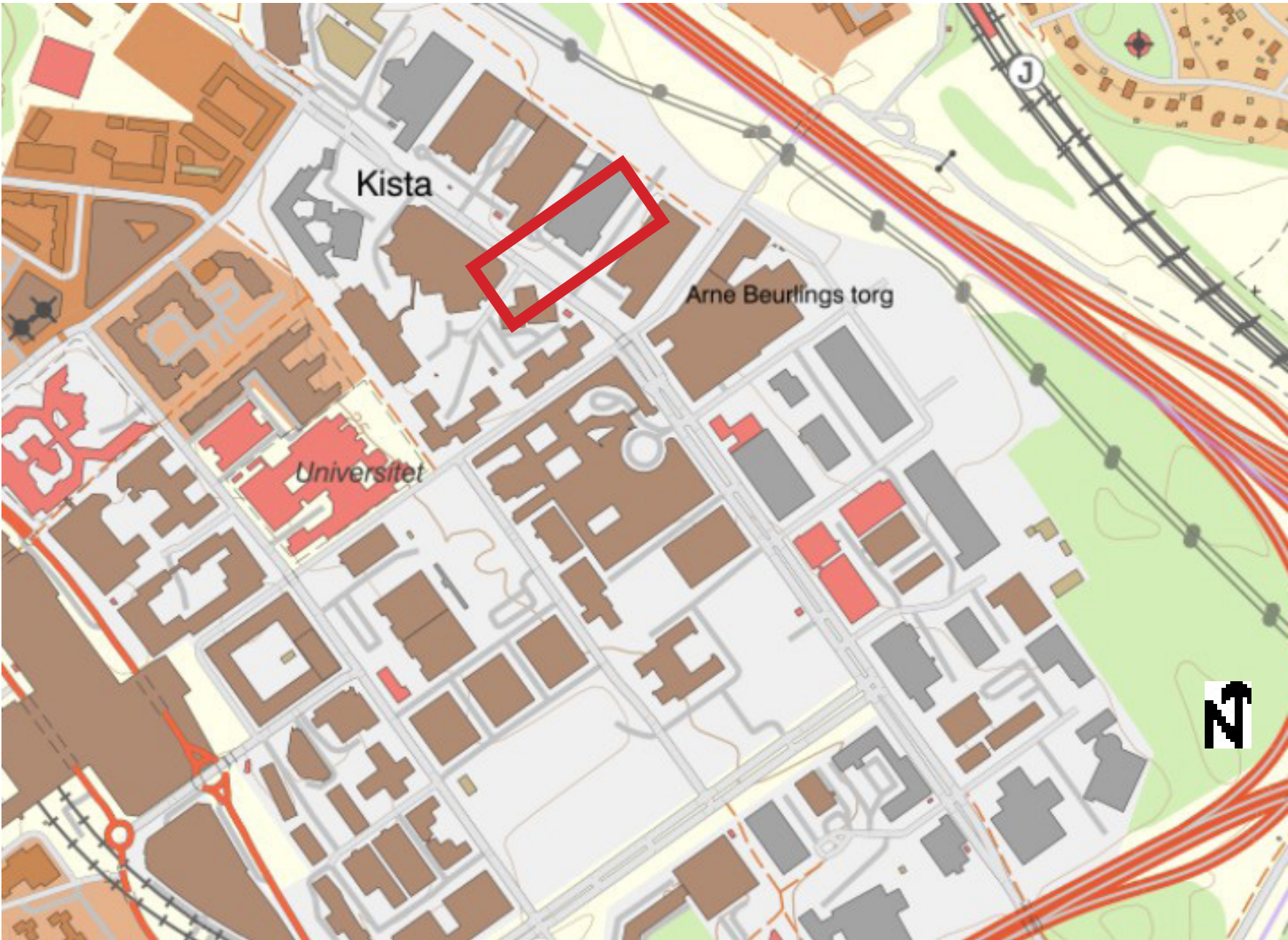
Föreliggande kulturmiljöanalys är genomförd enligt vedertagen metod för analys och bedömning av kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljöer. Den bygger på platsbesök, befintliga kunskaps- och planeringsunderlag, ritnings- och arkivmaterial samt L. M. Ericssons historiska publikationer i form av årsredovisningar och personaltidningar.

Metodiken tar stöd i Riksantikvarieämbetets plattform Kulturhistorisk värdering och urval (2015) och har utförts med bebyggelseantikvarisk och arkitekturhistorisk kompetens.

Byggnadernas historiska sammanhang undersöks och redogörs för liksom byggnadernas nuläge för att identifiera byggnadernas tidslager och nuvarande utförande. Såväl materiella/fysiska som immateriella egenskaper tas i beaktande.

Mot bakgrund av byggnadernas egenskaper analyseras och bedöms vilka byggnadernas kulturhistoriska värden är. Värdering ur ett kulturhistoriskt perspektiv innebär en bedömning av möjligheterna att genom bebyggelse och/eller landskap utvinna och förmedla kunskap om olika historiska skeeden och sammanhang. Härigenom skapas förståelse för människors livsvillkor, i skilda tider - inklusive vår egen.

Genom att analysera byggnadernas egenskaper är det möjligt att identifiera vilka karaktärsdrag och uttryck som skapar de kvaliteter och värden som bör värnas/beaktas vid förändring.



Kartutsnitt över Kista arbetsplatsområde med aktuellt planområdet markerad med röd rektangel. Källa: Lantmäteriet.



KÄLLOR

Björklund Bengtsson, Inger, et al. Från runor till radiovågor. Historien om Kista Science City”. Stockholm, 2011.

Kulturförvaltningen, Stockholms stad. "Isafjord 4, Kista. Underlag för undersökning om betydande miljöpåverkan för detaljplan Dp 2025-14511", 2025-10-21. Remissvar.

Stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad. "Startpromemoria för planläggningena v dela av fastigheten Isafjord 4 vid Kistagången i stadsdelen Kista (150 bostäder, hotell, kontor, centrum). Dnr 2025-14511. Tjänsteutlåtande.

Stockholms kommun, informationsnämnden. "Kista, Husby, Akalla, en resumé för planerare, politiker och kritiker". Stockholm, 1975.

Stockholms stads översiktsplan

Stockholms Byggnadsordning

Söderström, Göran (red.). Stockholm utanför tullarna. Nittiosju stasddelar i ytterstaden. Stockholm, 2003.

DIGITALA KÄLLOR

Digitala stadsmuseet

Digitalt museum

Stockholmskällan

Stockholms stadsbyggnadskontor. Bygg- pch plantjänst

Stockholms klassificeringskarta

Lantmäteriet

ARKIV

Arkdes

ERICSSON

ERA-Nyheter

L. M. Ericsson årsredovisningar

NYRÉNS ARKITEKTONTOR

"Ericsson Radio System AB, Kista". Projektpresentation. Nyréns arkitektkontor

ANDRA PÅGÅENDE DETALJPLANER I KISTA

- Reykavik 1: 165 lägenheter och 90 vårdbostäder, skola, kontor och centrumändamål.
- Hornafjord: 100 bostäder och centrumändamål.
- Isafjord (kv. Myrvattnet, Dalvik och Skaftå): 470 bostäder, förskola och centrumändamål.
- Grenå 4: 280 bostäder, centrumändamål och park.
- Akalla 4: (del av)1: 100 bostäder och centrumändamål.
- Knarranäs 8: cirka 200 bostäder.
- Nolsögatan: kontor, hotell och centrumändamål.



# FÖRUTSÄTTNINGAR

## AKTUELLA LAGRUM

### PLAN- OCH BYGGLAGEN (2010:900)

Plan- och bygglagen (PBL) reglerar hur mark- och vattenområden används och hur markanvändningen skall utvecklas. Lagen fastställer att planläggningen av mark- och vattenområden är en kommunal angelägenhet och ställer krav på att kommunen upprättar en översiktsplan över hela kommunen. Öagen innehåller föreskrifter om bland annat detaljplaner och bygglov.

Planläggning enligt denna lag ska ske med hänsyn till natur- och kulturvärden, andra miljöaspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden. Lagen fastställer att byggnader eller områden som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte får förvanskas. Dessa kan av kommunerna skyddas genom bestämmelse i detaljplan. Skyddet regleras i PBL:s 8 kapitel och de bestämmelser som läggs in i planen är juridiskt bindande.

PBL:s 8 kapitel reglerar krav på byggnadsverk, byggprodukter, tomter och allmänna platser. Vid en bygglovsprövning omfattas byggnader eller områden som bedöms ha särskilt kulturhistoriskt värde av förbud mot förvanskning av kulturvärden, 8 kap. 13 §. För alla byggnader gäller även varsamhetskrav och särskilda krav vid underhåll enligt 8 kap. 17 § och 14 §.

Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt PBL är även 2 kap. 6 § tillämplig.

## GÄLLANDE PLANER

### DETALJPLAN

För den aktuella fastigheten gäller detaljplan Dp 2012-02960 som vann laga kraft 2014. Planen tillåter kontor, industri och handel i bottenvåningen. Den innehåller inte några skydd av kulturvärden. Genomförandetiden har gått ut.

### PBL 2 KAP. ALLMÄNNA OCH ENSKILDA INTRESSEN

- 1 § Vid prövningen av frågor enligt denna lag ska hänsyn tas till både allmänna och enskilda intressen.
- 3 § Planläggning enligt denna lag ska med hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden främja
1. en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder,
  2. en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper,
  3. en långsiktigt god hushållning med mark, vatten, energi och råvaror samt goda miljöförhållanden i övrigt,
  4. en god ekonomisk tillväxt och en effektiv konkurrens, och
  5. bostadsbyggande och utveckling av bostadsbeståndet.
- 6 § Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till
1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.
  2. [...].
- Tredje stycket
- Vid planläggning och i andra ärenden samt vid åtgärder avseende byggnader som inte ingår i ett ärende enligt denna lag ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.

### PBL 8 KAP. KRAV PÅ BYGGNADSVERK, BYGGPRODUKTER, TOMTER OCH ALLMÄNNA PLATSER

- § 13 (förvanskning)
- En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.
- § 14 (underhåll)
- Ett byggnadsverk skall hållas i vårdat skick och underhållas så att de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet skall anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.
- § 17 (varsamhet)
- Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad skall utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

## VÄGLEDANDE DOKUMENT

### ÖVERSIKTSPLAN

Stockholms stads översiktsplan antogs och vann laga kraft 2018 och utgår från Stockholms stads vision Ett Stockholm för alla. Stockholms stad framhåller i översiktsplanen att bebyggelse som är kulturhistoriskt värdefull och har betydelse för stads- och landskapsbilden ska ses som en resurs i stadsutvecklingen.

Kista pekas ut som ett av landets och regionens viktigaste arbetsplatsområden och ett betydelsefullt kluster för informationsteknologi. Området har stora möjligheter till fortsatt stadsutveckling och pekas ut som ett lokalt utvecklingsområde. Målsättningen, enligt översiktsplanen, är att skapa en attraktiv funktionsblandad stadsmiljö och kompletteras med bostäder, service och handelsytor som öppnar sig mot gatorna.

### STOCKHOLMS BYGGNADSORDNING

Stockholms byggnadsordning, är ett kunskapsunderlag som syftar till att förtydliga helhetsbilden av staden och stärka förståelsen för Stockholms landskap, bebyggelse och olika karaktärer.

Utgångspunkter i byggnadsordningen när Stockholm utvecklas är:

- Stadens rum och bebyggelse ska utvecklas i relation till alla skalor, från detalj till staden som helhet.
- Det byggda ska ta stöd i kunskap om historien, spegla samtiden och planeras för framtida behov.
- Det byggda ska utformas med stöd i kunskap om den specifika platsen.
- Arkitekturen ska uttrycka sin samtid, utvecklas med stöd i kunskap om Stockholms karaktär samt kunna beskrivas som idé.
- Det byggda ska användas som verktyg för att bidra till att lösa samhällets långsiktiga behov och tillföra staden hållbara kvaliteter med människan som utgångspunkt.

Enligt Stockholms byggnadsordning är planområdet beläget i stadsbyggnadskaraktären verksamhetsområde. Varje verksamhetsområde har vuxit fram utifrån den specifika verksamhetsgrenens behov. Kista präglas idag av en blandad kontorsbebyggelse med varierad, ofta kvalitativ arkitektur från 1900-talets sista decennier och 2000-talets första. Kontorsvolymerna är stora med få entréer och ger uttryck för bolagens identitet.

### FOKUS JÄRVA

Fokus Järva är en av stadens största stadsbyggnadssatsningar och ett långsiktigt arbete att, utifrån stadsdelsområdets egna förutsättningar, ge området bättre förutsättningar att utvecklas. Satsningen inkluderar bostadsbyggande, stads- och parkmiljöer och trafik, flera sociala insatser samt utbildnings- och arbetsmarknadsåtgärder. Målbilden är att de inkluderade stadsdelarna ska bli öppna, inkluderande och levande.

#### KULTURMILJÖ I ÖVERSIKTSPLANEN

Under rubriken Kulturmiljö i en växande stad redogör Stockholms stad för hur kulturmiljöer ska tas tillvara i utvecklingen av staden. Relevant i detta fall är bland annat:

- Bebyggelse som är kulturhistoriskt värdefull och har betydelse för stads- och landskapsbilden ska ses som en resurs i stadsutvecklingen.
- Att väva samman ny bebyggelse med befintliga värden är angeläget i stadsbyggandet. Nya tillägg i stadsväven ska uttrycka ett medvetet förhållningssätt till kulturmiljöns värden.
- Stadsbyggandet ska ta sin utgångspunkt i kunskap om stadsdelarnas olika karaktär, hur de samspelar med landskapets förutsättningar, deras olika stadsplanemönster och hustyper.
- Ett medvetet förhållningssätt till befintliga kvaliteter är därför en förutsättning vid tillägg och omvandlingar.
- Kulturmiljöns värden ska fortlöpande identifieras, säkerställas, tas omhand och utvecklas.
- Ny bebyggelse, ändringar och tillägg i befintliga miljöer ska utföras omsorgsfullt, med konsekventa karaktärsdrag och genomarbetade detaljer grundade på en gedigen analys. Vid mindre kompletteringar och ändringar ska hänsyn tas till omgivande stadsbyggnadskaraktär. Ett formulerat förhållningssätt behövs till befintlig bebyggelsens skala, placering, proportioner, byggnadsmaterial och färgsättning.

### KULTURHISTORISK KLASSIFICERING

Vid bedömning av bygglov och åtgärder enligt plan- och bygglagen har Stockholms stad tagit fram en klassificeringskarta med kulörmarkeringar för byggnader av olika kulturhistoriskt värde. Klassificeringen som utförs av Stockholms stadsmuseum är ett kunskapsunderlag och ett expertutlåtande utan rättsligt bindande verkan.

De tre klassificeringar som Stadsmuseet använder sig av är:

Blå - bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde.

Grön - högt kulturhistoriskt värde. Bebyggelsen är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

Gul - bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.

Fastighet markerad med grått går inte att hänföra till någon av ovanstående kategorier. Det finns även fastigheter som inte är färgmarkerade vilket betyder att de ännu inte är klassificerade, alternativt att fastigheten är obebyggd. Fastigheter som inte är klassificerade kan ha stora kulturhistoriska värden, även om Stadsmuseet ännu inte tagit ställning till dessa värden.

Byggnaderna inom Kvarteret Isafjord 4, liksom övrig bebyggelse i Kista, har inte klassificerats. Stockholms stadsmuseum har initialt bedömt att byggnaderna har sådana värden som syftas till i 8 kap. 13 §, motsvarande grön klassificering. Stadsmuseet skriver följande:

*Motiveringen skulle dels baseras på att byggnaderna var för sig är tydliga och välbevarade representanter för 1970- respektive 1990-talets kontorsbebyggelse och tanken om en god arbetsmiljö, dels för Ericsons betydelse för Stockholm och Sverige. Att byggnaderna fortsatt ingår i en samling byggnader som samtliga tillhör eller har tillhört Ericsson visar på lång hävd som stärker det kulturhistoriska värdet.*

*Vidare ingår byggnaderna i en helhetsmiljö med en samling kontorskomplex som präglas av innovation och framåtanda vilket tagit sig uttryck genom byggnader som "sticker ut" med en för sin tid nyskapande arkitektur.*



# HISTORIK

Kista har en både en lång och en kort historia. Lång, såtillvida att det går att finna fornlämningar från brons- och järnåldern och medeltiden. Kort, såtillvida att nuvarande stadsdel, ABC-staden Kista med bostäder, centrumanläggning samt ett stort arbetsplatsområde, började bebyggas på 1970-talet och därmed är en av Stockholms yngre förorter.

Kista arbetsplatsområde byggs ut under en omvälvande period, mellan två kriser – 1970-talets energikris och 1990-talets fastighets- och finanskris, och präglas av ekonomisk och teknologisk expansion som får tydliga uttryck i stadsbyggandet och arkitekturen.

I det följande beskrivs Kistas långa historia i korthet, och den korta mer detaljerat med fokus på särskilt tre aspekter av periodens samhälls- och bebyggelseutveckling som kom att påverka utbyggnaden av Ericssons kontor i kv Isafjord 4: Teorier om kreativitet och innovation som slog igenom under perioden, den tunga industrin som ersätts av högteknologi och IT-teknik samt bankernas utlåningstak som slopades. Det sistnämnda skapade en byggboom, särskilt av en ny typ av kontor, med glasade ljusgårdar och kontorslandskap. Framför allt utmärks perioden av att yuppienallen, bland annat Ericssons, snart kom att hamna i var mans hand.

## KISTAS LÅNGA HISTORIA

Järvafältet är mycket fornlämningsrikt med gravfält, stensättningar, skålgropar, stenskodda stolphål efter hus och runstenar. Lämningarna är från bronsålder, järnålder och medeltiden och visar på lång historisk kontinuitet och tidsdjup. Igelbäckens nedre del, dagens Bällstaån, användes för att ta sig ut på öppna vatten mot Birka eller Helgö. Jorden i Igelbäckens dalgång var bördig och spår efter flera gårdar från 1300- och 1400-talen har hittats och finns i skrift dokumenterade vilka har fått ge namn åt dagens förorter i området. Namnet Kista går att härleda till 1400-talet, och kom från att marken för dagens Kista gård ägdes av den medeltida byn Kista i Sollentuna. Gården kallades då Norgården och låg i byn Ärvinge. Under 1600-talet blev gården ett eget hemman och kom på 1770-talet att fungera som malmgård åt generalmajor Axel Magnus von Arbin. Nuvarande mangårdsbyggnad uppfördes på 1800-talet.

Järvafältet var länge ett utpräglat agrart landskap och behöll denna karaktär under tiden området användes som militärt övningsfält. Militärens användning av området förhindrade framväxten av en bebyggelse likt det som skedde i både Hässelby och Sundbyberg.

1905 hade staten förvärvat Järvafältet för att flytta ut Svea livgarde med flera regementen från Gärdet på Djurgården som blivit för litet. Området bestod då av ett stort antal egendomar i socknarna Solna, Spånga, Sollentuna och Järfälla. Ortofoto från cirka 1960 visar på det i stort sett obebyggda skogs- och jordbrukslandskapet. 1970 flyttade militären sin verksamhet vidare till Kungsängen.

Med inkorporeringen av Spånga 1949 kom en stor del av Järvafältet att hamna inom Stockholms gränser. Befolkningsökningen gjorde det angeläget att bebygga området och 1966 sålde staten Järvafältet till Stockholm respektive

Figur 1. Karta över Järvafältet. Uppmått 1924 under eldning av kapten E.O. Bratt. Källa: Miliseum/Digitalt museum.





## KISTAS KORTA HISTORIA – STADSDELEN KISTA

Diskussionerna om nya användningsområden för Järvafältet hade tagit fart redan under 1950-talet då behovet av byggbar mark för bostadsändamål var stort i Stockholm. Markreserverna söder om staden var i princip slut och Järvafältet utgjorde jungfrulig mark möjlig att exploatera som ett sammanhängande stadsdelsområde. Med 1958 års försvarsbeslut kunde Järvafältet successivt avvecklas som militärt övningsfält och Stockholm ökade sina anspråk på marken. På Socialdemokraternas valupptaksmöte i Stockholms konserthus 1962 lovade Tage Erlander att området skulle rymma bostäder för 160 000 människor och samma år påbörjade regionplanekontoret arbetet med en dispositionsplan för Järvafältet.

År 1963 presenterades ett preliminärt förslag till generalplan för Södra Järva, Tensta–Rinkeby, som inte berördes av militärens verksamhet. Planen antogs två år senare, 1965 och under de följande åren genomfördes utbyggnaden i snabb takt. År 1966 kom en slutlig försäljning av Järvafältet att genomföras och Stockholms stad kunde nu påbörja planeringen av Norra Järvafältet. År 1969, togs en generalplan fram som fastställdes av Kungl. Maj:t i april 1971 vilken lade grunden för de nya sammanhängande stadsdelarna Kista, Husby och Akalla.

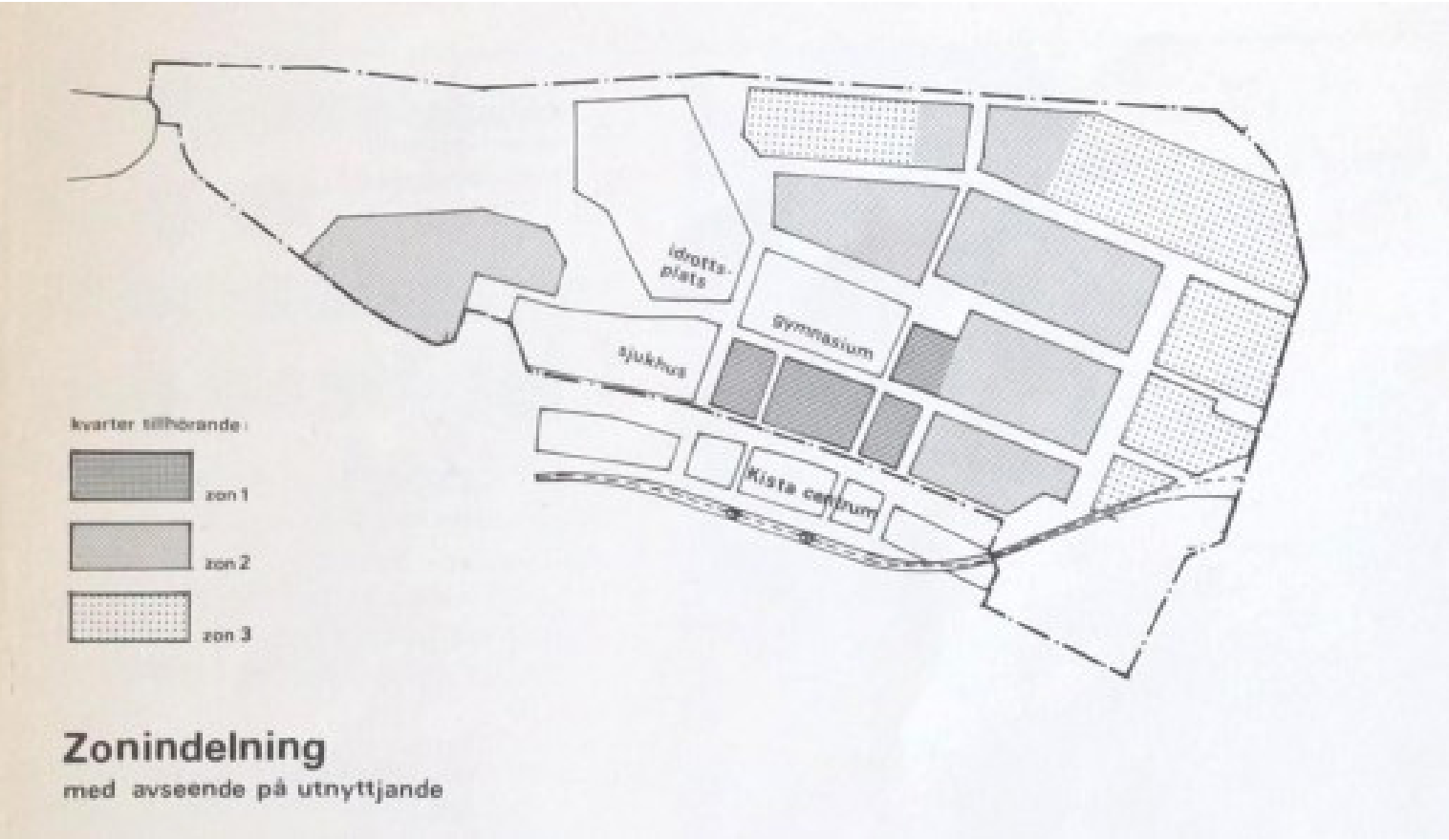
Kista, Akalla och Husby samplanerades som en bandstad längs med tunnelbanan. Kista skulle vara en så kallad ABC-stadsdel, vilket innebar att arbete, bostäder och centrum (storcentrum för stadsdelsgruppen) skulle finnas nära varandra och nås till fots. Kista blev ett av de sista områdena att uppföras inom miljonprogrammet, med byggperiod mellan 1975 och 1980. Arkitekterna Jon Höjer och Sture Ljungqvist (Höjer och Ljungqvist arkitekter) skapade en mer varierad bebyggelse än i övriga delar av Järvafältet genom en blandning av radhus, stjärnhus och terrasshus i en tät och förhållandevis låg skala.

Kista är i grunden en stadsdel som tydligt präglas av tidens ännu förhärskande tankar om funktions- och trafikseparering. Boendemiljöerna är i hög grad bilfria. Precis som i den samtida planeringen av stadsdelen Skarpnäck hade trafik- och stadsplanerare svårt att släppa de landvinningar som gjorts inom trafiksäkerheten, något som också påverkade graden av stadsmässighet.

## KISTA ARBETSPLATSOMRÅDE

I generalplanen för Akalla, Husby och Kista planerades för ett stort antal arbetsplatser med utrymme för 25 000 arbetande. Målsättningen var inledningsvis att man både skulle bo och arbete inom samma område, en idé som dock kom att överges. Närheten till vägnätet (E4:an) var avgörande för lokaliseringen av arbetsplatserna samtidigt som dessa skulle kunna betjänas av kollektivtrafiken. Arbetsplatsområdets centrala delar är uppbyggt efter en rutnätsplan med delvis stadsmässiga gaturum. Kistagången ger associationer till en stadsplanad och Grönlandsparken till en stadspark. I arbetsplatsområdet märks en upp- mjukning av trafiksepareringen. Alla gator är och var inte öppna för allmän trafik utan endast för kollektivtrafik. Två centrala gångstråk eller huvudaxlar delade in området i fyra kvadranter: Kistagången i nord-sydlig riktning och Grönlandsgången i öst-västlig riktning.

Arbetsplatsområdet planerades med tre olika zoner för olika typer av arbetsplatser med olika behov av närhet till kollektivtrafik respektive vägnät. Området närmast centrum och tunnelbanestationen, zon 1, avsågs användas för ren kontorsverksamhet med inslag av service och eventuellt hotell. Zon 2 skulle vara en blandzon för både kontor och tillverkningsindustri medan zon 3 skulle domineras av industriverksamhet med inslag av kontorsbyggnader inom ramen för industrietableringarna. Inte i någon av zonerna fick bullriga eller luftförorenande verksamheter etablera sig. Stadsplanen rymde också idrottsplats, sjukhus och gymnasium vilket aldrig realiserades.



Figur 2. Zonindelning av Kista arbetsplatsområde. Ur Kista, Husby, Akalla, en resumé....



## KISTA SCIENCE CITY – SVERIGES IT-CENTRUM

Eftersom industrierna inte fick orsaka buller eller föroreningar beredde det väg för etableringen av elektronikföretag i området och redan innan byggstart 1975 hade tre företag beslutat att lokalisera sina verksamheter till Kista: Svenska Radioaktiebolaget (SRA), ett dotterbolag till Ericsson, Radioindustrins fabriksaktiebolag (AB Rifa), ytterligare ett Ericssonbolag som tillverkade mikrochips och kretskort, samt amerikanska IBM som avtalat om en tomt för sitt svenska huvudkontor med plats för utveckling och utbildning. SRA:s och Rifa:s anläggningar omfattade tiotusentals kvadratmeter och placerades strategiskt nära tunnelbanestationen. IBM:s kontorshus placerades i utkanten av områdets norra del invid ett område med talskog och utformades med tidiga tankar om att skapa en "corporate image" på ett sätt som senare kom att bli vanligt i Kista och andra arbetsplatsområden.

Under de följande åren blev elektronik- och telekomindustrins starka dominans alltmer tydlig i Kista, med både svenska och internationella IT-företag som sökte sig dit. Ericsson kom att inta en särskilt framträdande roll. Under 1980-talet, en period präglad av stark ekonomisk tillväxt fram till 1990-talets fastighetskris, skedde en snabb expansion inom högteknologi och informationsteknik. Telekom-, data-, media- och finansföretag gjorde generellt stora vinster, och mycket av kapitalet investerades i nya kontorsbyggnader och produktionsanläggningar, ofta placerade i synliga och attraktiva lägen längs stråket mot Arlanda. Kistas närhet till vägnätet kom att få stor betydelse för bebyggelseutvecklingen även på lång sikt. De goda kommunikationerna med både Arlanda och Stockholms innerstad bidrog till områdets attraktivitet.

Under 1980-talet skedde den stora utbyggnaden med kontorskomplex för företag som Enator och IBM forum efter ritningar av Lennart Bergström Arkitektkontor respektive Rosenberg och Ståhl Arkitektkontor. Dessa byggnader har en anslående arkitektur med postmodernistiska strömningar. Förutom tidigare nämnda företag etablerade sig även företag som Samsung och Nokia här. I mitten av 1980-talet förstärktes utvecklingen genom att högskolor och forskningsinstitutioner etablerades i området för att skapa synergieffekter mellan akademi, teknikindustri och innovation. Stockholms stad grundade Stiftelsen Electrum tillsammans med intressenter som ABB, Televerket och Ericsson med flera företag, och lät 1987 bygga Electrum-huset efter ritningar av Coordinator arkitekter. Hit flyttade flera forskningsinstitut inom teleelektronik och informationsteknologi, bland annat Institutet för mikroelektronik, Svenska institutet för systemutveckling, Swedish Institute for Computer Science samt data- och systemvetenskapliga institutioner från KTH och Stockholms universitet. 1991 byggdes Electrum ut för att ytterligare stärka elektronikforskningen och kontakterna mellan högskola och företag, vilket Ericsson rapporterade om i ERA-Nyheter 1991.

Kista växte därmed fram som Stockholms centrum för högteknologiska verksamheter. Arbetsplatsområdet var omfattande – hela 90 hektar – i jämförelse med exempelvis Infra Citys 15 hektar och Södra Håggviks knappt 40 hektar. År 1997 fanns omkring 20 000 arbetsplatser i stadsdelsområdet.



Figur 3. Uppslag ur personaltidningen ERA-Nyheter, nr. 5, 1991.

Förskjutning från traditionell produktion av elektroniska komponenter till utveckling, design och försäljning av program, system och tjänster tar sig uttryck i bebyggelsemönstret genom övergången från fabrik- och produktionshallar till kontor. Ericssons utveckling är ett tydligt exempel på denna utveckling.

Den akademiska närvaron blev större under 2000-talet. År 2002 invigdes IT-universitetet, ett samarbete mellan KTH och Stockholms universitet. På Campus Kista finns idag cirka 80 professorer och omkring 5 000 studenter från hela världen. I början av 2000-talet rankades Kista som världens femte största IT-kuster och Stockholm som Europas internethuvudstad. För att manifestera den högteknologiska utvecklingen lät Stockholms stad uppföra ett av Stockholms högsta hus, Kista Science Tower, färdigställt 2003 efter ritningar av

White arkitekter efter en tävling 1998. Ytterligare höga byggnader har uppförts i Kista under 2010-talet (Victoria Tower 2011 och Kista Torn 2015), väl synliga från E4:an. År 2011 öppnade Kistamässan intill Victoria Tower.

Flera projekt under 2000-talet har dessutom syftat till att komplettera det dominerande arbetsplatsområdet med bostäder för att skapa en mer sammanhållen och levande stadsdel och för att knyta området närmare regionen och staden. Förbifart Stockholm byggs ut för att knyta ihop norra och södra delarna, avlasta Essingeleden och underlätta arbetspendling medan tvärbanan förlängs till Kista och Helenelund med sträckning via Kistagången. Dessutom byggs tunnelbanan ut och förbinder stadsdelen med Järfälla.



## DE KREATIVA KONTOREN

Utvecklingen i Kista formades av 1980- och 1990-talens idéer om kreativa miljöer och om samverkan mellan industri och högskola. Den framväxande informationstekniken, där Ericsson var en av de ledande aktörerna, bidrog till nya organisationsformer och en ny typ av kontorsarkitektur. Teorier om innovativt kontorsarbete gav upphov till det öppna kombikontoret, där informella samtal och spontana samarbeten sågs som viktiga för idéskapande processer. Detta ledde till utvecklingen av nya rumstypologier: fritt grupperade och lätt avskärmade arbetsplatser i stora rum ersatte cellkontoren, och både större och mindre mötesrum, ytor för informella kontakter samt receptionsmiljöer, caféer och serviceutrymmen integrerades i kontorshusens planering. Målet var att skapa en arkitektur som stimulerade kreativitet och innovation.

Kombikontorets krav på rumslig variation förenades med samtidens idéer om kreativa arbetsmiljöer i de nya kontorshus som nu utformades med centrala ljusgårdar eller hallar – ofta glasade atrier – omgivna av dagsljusbelysta arbetsrum längs ytterfasaderna. Den samtida framväxten av överglasningsteknik, som utvecklades genom forskning inom glasindustrin och i studier av byggnaders energiförbrukning i energikrisens kölvatten, gjorde denna arkitektur möjlig i större skala.

Under denna period uppfördes flera nya kontorshus längs Stockholms infartsvägar, särskilt i Kista och längs E4-stråket mellan Arlanda och Stockholm. Kista blev en nod där högteknologiska företag, högskola och forskning samlades för att skapa synergieffekter enligt triple helix-modellen, som tog fasta på teorier om kreativa miljöer och den kreativa klassen inom kunskapsintensiva verksamheter. Samtidigt drev jakten på prestigelägen utvecklingen, i kombination med att utrymmet för kontorsetableringar – särskilt för stora koncerners huvudkontor – var begränsat. 1987 infördes dessutom en reglering av kontorsbyggandet i Stockholms län, vilket ytterligare påverkade lokaliseringen och utformningen av nya kontorshus.

1986 skriver tidskriften Arkitektur om den högteknologiska framtiden med fokus på lokaliseringsfaktorer och Kistas utveckling som Sveriges svar på Silicon Valley. Artikeln framhåller närheten till universitets- och utvecklingsinstitutioner och nödvändigheten av samarbeten och det "personliga mötet". Olika delar av den verkliga Silicon Valley framhölls men även likheterna som främst bestod i behovet av närhet till högutbildade personal och tillgång till vidareutbildning och forskning. Artikeln var ett tecken i tiden och var skriven med anledning av Regionplanekontorets idé- och debattbok Kreativitet. Storstadens framtid, av nationalekonomen Åke Andersson som publicerades samma år och utgjorde en analys av Stockholms utvecklingspotential och förutsättningar. Boken bidrog till tidens debatt och diskussion om stadsplanering, konkurrenskraft, ekonomisk och social utveckling och övergången från ett industri- till ett kunskapsamhälle. Bokens centrala tema är kreativitet och kreativa miljöer.



Figur 4. LM Ericsson huvudfabrik. Tellusanläggningen av arkitekten Ture Wennerholm, färdigt för inflytt 1940. Foto: Jonas Bergsten. Källa: Wikipedia.

## LM ERICSSON OCH ARKITEKTUREN

När LM Ericsson planerade för en ny anläggning i Midsommarkransen i slutet av 1930-talet förnyade man inte bara produktionsmetoderna utan också arkitekturen. Den nya fabriken uppfördes i tidens nya stil – funktionalismen, efter ritningar av arkitekten Ture Wennerholm. Denne hade tidigare bidragit vid utbyggnaden av bolagets kabelverksfabrik i Älvsjö och kom under resterande tiden av sitt liv att arbeta med till- och ombyggnader av telefonfabriken i Midsommarkransen. Till telefonfabriken flyttade moderbolagets huvudkontor som vuxit ur sina lokaler i innerstaden när byggnaden stod klar 1940. Här blev moderbolaget Telefonaktiebolaget LM Ericsson kvar till 2003 då det flyttade till Kista.

Ericsson utgjorde redan 1945 efter andra världskriget en stor koncern omfattande flera verksamhetsgrenar. Dotterbolag fanns både i Sverige, Norden, Europa och övriga världen. Majoriteten anställda var fabriksarbetare men det rådde brist på såväl utbildad som utbildad personal och 1945 startade Ericsson en utbildningsverksamhet.

I Midsommarkransen tillkom nya byggnader under hela efterkrigstiden. Förtätning och tillbyggnad av befintliga anläggningar var en medveten strategi och mark köptes för ändamålet. Vid sidan av Midsommarkransen utgjorde Älvsjö en viktig lokalisering genom sin närhet till västra stambanan varifrån från det gick ett industrispår till fabriksområdet.



Figur 5. Ericssons komplex för utbildning och datacentral längs med E4:an, efter ritningar av Anders Berg Arkitektkontor, 1970. Källa: Ericssons årsredovisning 1970.

1970 kompletteras anläggningen i Midsommarkransen med ett nytt stort kontorskomplex längs med E4:a, efter ritningar av Anders Berg Arkitektkontor. Här skulle finnas kontor, laboratorier och utrymmen för moderbolagets datacentral för den interna verksamheten samt lokaler för bolagets allt mer omfattande kursverksamhet och stora mängd internutbildningar inom främst teleteknik. Här skulle såväl bolagets svenska som utländska anställda utbildas till att bli operatörer och montörer, projektledare, juniora och seniora chefer och/eller specialister. Bara år 1970 skulle 1900 chefer inom koncernen få en fördjupande chefsutbildning om verksamheten.

1970-talet innebär stora förändringar för bolaget vilket kommer att synas i stadsrummet genom flera nya anläggningar. Datoriseringen av både kontorsarbetet och tillverkningen inleddes liksom utvecklingen från analoga till digitala teknologier. Teknisksprången innebar nya anläggningar. Särskilt utvecklingen av och genomslaget för AXE-växeln och NMT-tekniken under 1970- och 1980-talen medförde behov av nya verksamhetsanpassade utvecklings- och produktionsanläggningar för tillverkningen av komponenter både i Stockholm och övriga Sverige.

1974 flyttade dotterbolaget ELLEMTEL till en ny egen kontors- och laboratoriebyggnad i Älvsjö intill den befintliga anläggningen med utrymme för systemprovanläggningar och datautrustning för utvecklingen av det nya datorstyrda lokalstationssystemet AXE.





Figur 6. ELLEMTTEL:s anläggning i Älvsjö. Numera riven. Källa: Ericssons årsredovisning 1974.

1978 flyttar delar av tillverkningen av transmissionsmaterial vid Tellusfabriken vid Midsommarkransen till nya lokaler i Kungens kurva. Även här får Anders Berg Arkitektkontor genom Folke Mandelius och Esbjörn Adamson i uppdrag att rita anläggningen. Denna inrymde verkstäder, laboratorium och kontor. Redan 1987 läggs den ned då tillverkningen flyttar vidare till Norrköping. Anläggningen ansågs då också vara belägen lite perifert i förhållande till personalens behov av goda kommunikationer.

LM Ericsson etablerade under årens lopp kontakter med flera arkitekter och arkitektkontor vilka återkom i bolagets olika byggprojekt och sällat sig till skaran namnkunniga arkitekter: Ture Wennerholm, Anders Berg Arkitektkontor, Rosenbergs Arkitekter, Nyréns arkitekter och Gert Wingårdh. Inte sällan användes inbjudna tävlingar eller parallella uppdrag för att både kunna bjuda in sina etablerade kontakter och bjuda in någon ny. Referenser, kapacitet och social förmåga framhölls som viktiga kriterier i valet av arkitekt (Arkitektur, nr 5, 1996).

Också 1990-talet med de mobila systemens genombrott, innebar en expansiv fas för Ericsson. Under en period innan IT-kraschen 2001 var bolaget världsledande inom mobiltelefoni med 40% av världsmarknaden för mobiltelefonisystem. Kista kom att bli Ericssons nya centrum med såväl nya kontorsbyggnader som fabriker då området erbjöd både tillgänglig mark, närhet till andra högteknologiska verksamheter inom forskning och högskola samt goda kommunikationer.



Figur 7. Ericssons anläggning i Kungens kurva efter ritningar av Anders Berg Arkitektkontor. Källa: Ericssons årsredovisning 1978.

Sedan 1900-talets början hade Ericsson som strategi att själva äga och förvalta sina anläggningar. Sedan 1991 hade ansvaret för förvaltning och programarbete inför projektering koncentrerats till dotterbolaget LM Ericsson Fastigheter/ Ericsson REM (Real Estate Management). 1990-talets inleddes dock med lågkonjunktur och arbetslöshet och som effekt kris i fastighetsbranschen. Det rådde brist på lokaler i Kista men Ericsson ägde mark att expandera på och när konjunkturen vände kunde flera byggnadsprojekt påbörjas.

Vid 1990-talets mitt hade bolaget ett fastighetsbestånd om 2 miljoner kvm (både ägt och hyrt) varav en fjärdedel var beläget i Stockholm. Enligt utsago var god arkitektur, bra kommunikationer, attraktiva adresser och närhet till högskolorna konkurrensfaktorer vid rekryteringen av den nu nödvändiga högutbildade personalen: "Telefonplan uppfattas som centralt, Kista som spännande, ett Stockholms Silicon Valley. Båda ligger nära E4." (Arkitektur 1996). Här hade IBM gått före med en uttalat hög ambitionsnivå ifråga om arkitektur. Ericsson förefaller dock ha företrätt en något enklare men likväl lika ambitiös linje med goda material och enligt dåvarande fastighetschefen "väl använda pengar". Ericsson REM såldes 1999 efter beslut om att satsa på kärnverksamheten.

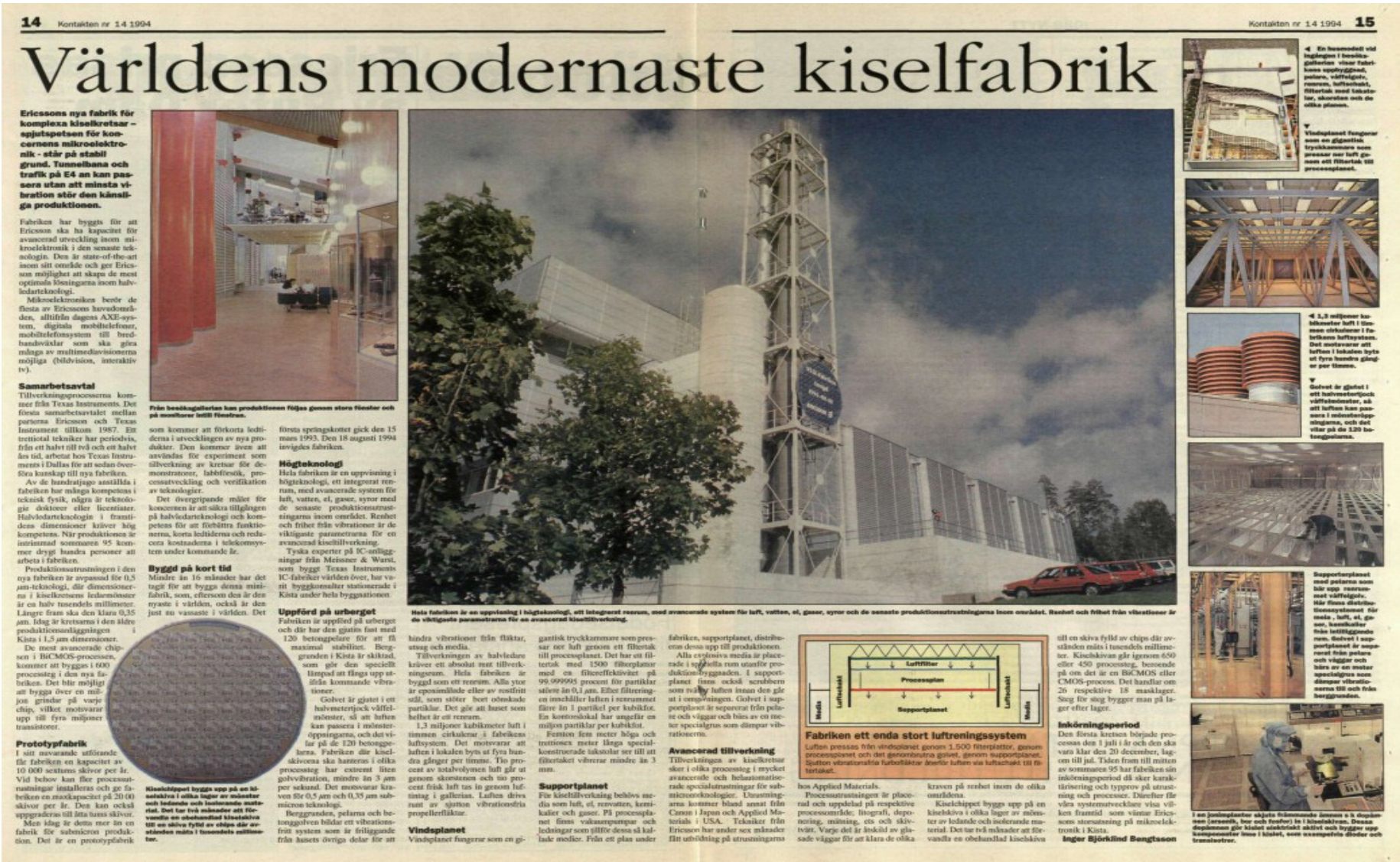
Både i Älvsjö och i Kista kompletterades befintliga anläggningar och i Nacka strand uppfördes ett nytt kontorshus som ersättning för äldre anläggningar i Bollmora och Sundbyberg. Älvsjö-anläggningen ritad av Rosenberg arkitekter

efter en tävling 1991, ansågs föråldrad redan när den byggdes med separata delar för kontor och produktion (Arkitektur 1996). I Nacka strand uppfördes en helt ny stadsdel med bostäder, kontor och service i ett äldre industriområde. Kontorshuset uppfördes efter ritningar av Nyréns arkitektkontor med flexibla planer och lösningar för okända hyresgäster. Ericssons lokaler som hyrdes, skulle leva upp till koncernens nya miljöpolicy och följa miljömanualen som antagits 1994. Manualen behandlade både Ericssons produkter och produktion, arbetssätt, inköp och fastigheter och utgick från internationella miljöregler (Kontakten, nr 17, 1994). De nya kontorslokalerna som uppfördes i Nacka strand försågs inte med matsalar utan nya idéer i termer av stadsmässighet präglade området. Lunchrestauranger skulle bidra till liv och rörelse i stadsrummet.

Samtidigt kom kontorshuset och arbetsplatsens utformning att förändras. Distansarbete blev möjligt med uppkoppling och hemdator samt ergonomiska kontorsmöbler på företagets bekostnad. Nya sätt att arbeta infördes också på plats på kontoret med flexibla kombikontor utan personliga arbetsplatser. Utvecklingen gick mot mer ytsnåla och kostnadseffektiva planlösningar. Både i Kista och i Ericssons anläggning Ideon Lund pågick experiment med nya kontorslösningar.

Ericsson efterfrågade samtidigt byggnader som var generella och lokaler som tillät stora och täta omflyttningar (Arkitektur, nr 5, 1996). Fabrikerna var nu helt ersatta av rena produktionslokaler liknande laboratorier och tillverkning och





Figur 8. Uppslag ur ERA-Nyheter, nr 14, 1994.

kontorsarbete vävs ihop och kunde placeras i nära anslutning till varandra. Kontoren blir produktionslika och produktionslokaler likt kontor (Arkitektur 1996). I Ericssons prototypfabrik i Kista (Isafjordsgatan 16), uppförd 1993-1994 ställdes höga krav på renhet och frihet från vibrationer. Hela fabriken uppfördes som ett renrum för tillverkningen av kiselkretsar till flertalet av Ericssons produkter (AXE-växlar, mobiltelefoner, mobiltelefonsystem, bredbandsväxlar). Fabriken uppfördes efter ritningar av Rosenbergs arkitekter och innehöll också forskningslaboratorium, konferenslokaler och kontor.

Även under 2000-talets första decennium förstärktes Ericssons närvaro i Kista, inte sällan genom kontorsbyggnader ritade av en av Sveriges mest uppmärksammade arkitekter, Gert Wingårdh. År 2003 flyttade moderbolagets huvudkontor in i ERA:s huvudkontor i kv Isafjord, vilket utgör en brytpunkt i bolagets

historia genom att det lämnar Telefonplan. Flytten manifesterar Ericssons betydelse i utvecklingen av Kista Science City. Inledningsvis lokaliserades huvudkontoret till ERA:s tidigare huvudkontor som renoverades men 2013 kunde man flytta in i ett nytt kontorshus (Torshamnsgatan 21), signerat Wingårdhs arkitektkontor.

År 2002 uppfördes ett kontorshus för Ericssons utvecklingsavdelning i kv Blåfjäll efter ritningar av Wingårdh och 2010 stod ytterligare ett Ericssonkontor av Wingårdh på Isafjordsgatan (nr 14A) färdigt. Byggnaden fick utmärkelsen "Årets stockholmsbyggnad" samma år med motiveringen att fasadens "spricka" gav spänning åt volymen och utgjorde öppningen till en ljusgård med "helt unika skulpturala kvaliteter". Flera kontorshus ingick i projektet (byggnad 8 och 9). Samma år uppfördes också Ericsson Imagine Studio längs Grönlandsgatan efter ritningar av SandellSandberg och som fick Svenska ljospriset 2010.

Stora delar av kv Isafjord och kvarteren kring ERA:s kontors- och fabriksbyggnader har kommit att användas för utbyggnader, förtätningar och nya byggnader, inledningsvis för byggnader inom Ericssonkoncernen men från 2005 även för andra bolag. År 2006 beslutades också att stora delar av industribebyggelsen i kv Hekla skulle rivas. Härigenom kom Rifa:s 1970-talsanläggning till stora delar av försvinna och Ericssons fabrik för halvledare och kiselkretsar från 1995 att jämnas till marken till förmån för nya kontorshus.



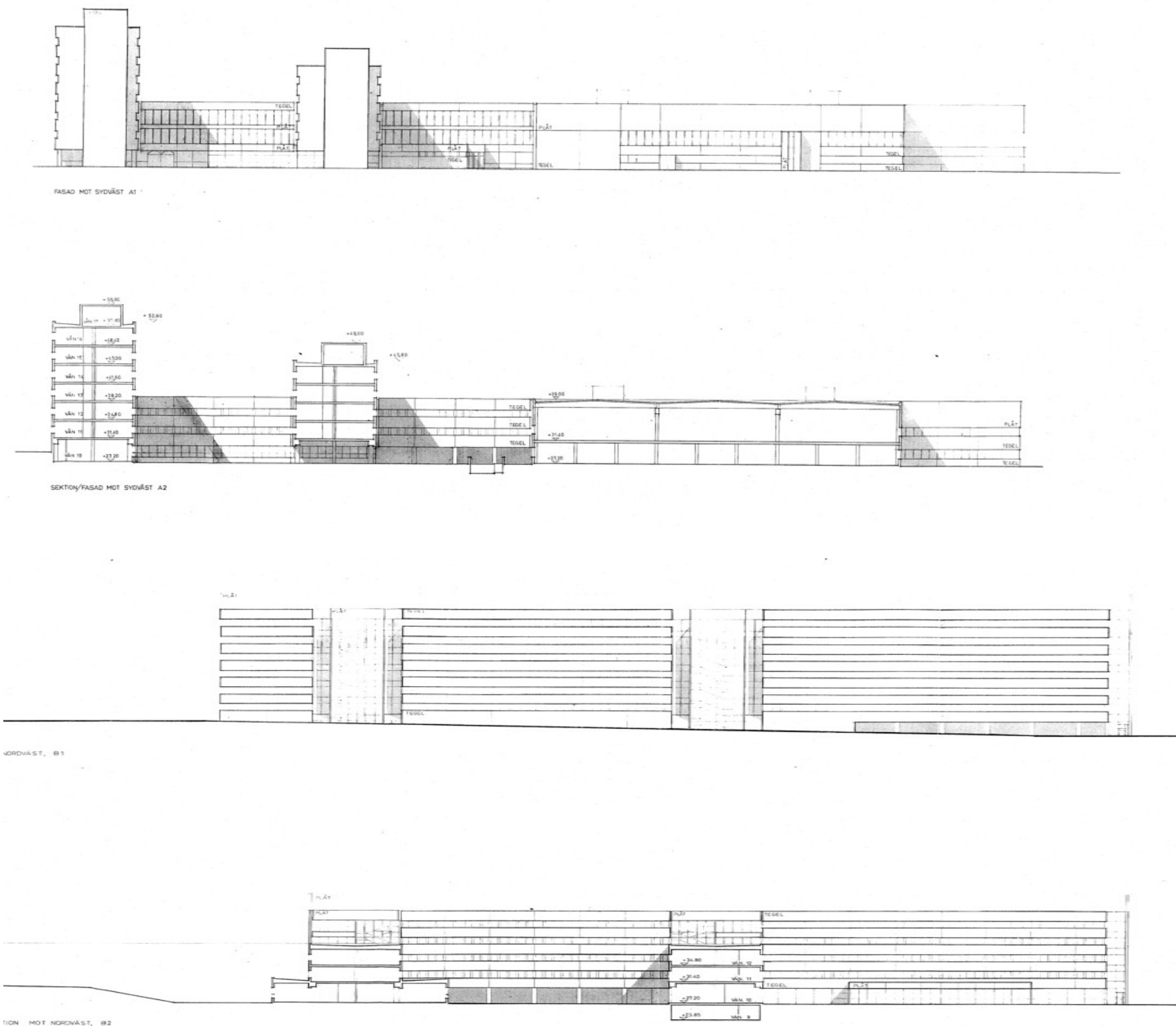
## SVENSKA RADIOAKTIEBOLAGET (SRA)

Svenska Radioaktiebolaget bildades 1919 av ett flertal företag involverade i radioteknik, bland andra LM Ericsson. Syftet var att utveckla tekniken men inom kort påbörjades också tillverkning av utrustning för radiotelegrafi och rundradio. 1927 blev Ericsson majoritetsägare. Dotterbolaget utökade allt efter teknikutvecklingen sin verksamhet och kom från 1950-talet att driva utvecklingen av mobiltelefonisystem. Bolaget inledde sin verksamhet i centrala Stockholm men hade tillverkning på flera platser i Sverige. År 1967 flyttade huvudkontoret från kontoret på Alströmergatan till Kista och 1976 samlar man sin då spridda verksamhet i Kista till nya lokaler i kv. Isafjord, i nära anslutning till Rifa:s anläggning. Båda komplexen ritades av Anders Berg arkitektkontor som ritat flera andra Ericsson-anläggningar. Landskapsarkitekt Gunnar Martinsson ritade gårdarna till SRA:s anläggning.

SRA:s anläggning skulle inrymma både en produktionsdel och kontorsutrymmen för konstruktion, utveckling och administration med den mest personaltäta kontorsdelen lokaliserad närmast Kistagången. Härigenom skulle också en viss täthet och stadsmässighet uppnås längs huvudaxeln. Huvudentrén förlades mot Grönlandsgatan på första gården närmast Kistagången för lätt åtkomst från tunnelbanan och Kista centrum. Produktions- eller verkstadsdelen (utanför utredningsområdet) förlades mitt på tomten. Kontorshuset utformades med cellkontor på ömse sidor om en mittkorridor, 3,6 meter djupa på ena sidan för enbart kontorsarbete och 5,4 m djupa på andra sidan för laboratorier, ritkontor och grupparbetsrum. I anläggningen rymdes också utrymmen för företagshälsövärd och en stor matsal. I nära anslutning till anläggningen uppfördes också en gymnasik-/sporthall.

Anläggningen uppfördes med stomme av betong, verkstadsdelen med förtillverkade element. Fasaderna kläddes med tegelelement. Verkstadsdelens övre våning fick fasader i natureloxerad aluminium liksom det indragna översta våningsplanet på kontorsvolymerna.

SRA blev 1983 ett helägt dotterbolag till Ericsson, under namnet Ericsson Radio System (ERA). 1987 lanseras den första moderna mobiltelefonen som skulle få Ericssons marknad att växa och verksamheten att expandera med förnyade lokalbehov.



Figur 9. Bygglovsritningar för SRA:s anläggning i Kista, 1974. Fasader och sektion mot sydväst (ovan), respektive fasader och sektioner mot nordväst (nedan).





Figur 10. SRA:s kontor från söder. Källa: Ericssons årsredovisning 1976. På bilden framträder de avtrappande volymerna tydligt liksom volymernas horisontalverkan och gavlarnas skivkaraktär.



## ERICSSON RADIO ACCESS (ERA)

Ett nytt kontor som koncentrerade alla ERA:s anställda i Kista till en byggnad började planeras 1990. Då utnyttjade ERA 90 000 kvm varav 50 000 kvm hyrda lokaler i Kista och de anställda satt spridda på flera kontor (ERA-Nyheter, nr 9, 1990). Syftet var att skapa närhet mellan verksamhetens enheter och genom att själva äga fastigheten kunde man spara pengar. Efter parallella uppdrag mellan tre arkitektkontor anlidade Ericssons fastighetsbolag, Nyréns arkitektkontor genom arkitekten Snorre Lindqvist i samarbete med Carl Nyrén, att rita vad som skulle bli ERA:s nya huvudkontor. Övriga inbjudna kontor var Berg Arkitektkontor och VBB Arkitekter. I det parallella uppdraget ingick också att rita produktionslokaler samt ytterligare kontorsbyggnader i resterande delen av fastigehten (dagens kvarteren Skaftå, Blåfjäll och Isafjord 1 och 2) , vilka aldrig kom att utföras. En målsättning med projektet var att arkitekturen skulle ge uttryck för bolagets strävan att ses som en "excellent employer".

## INTERIÖR

ERA önskade sig halvkombikontor där de öppna ytorna utanför kontorsrummen utnyttjades effektivt, kompletterade arbetsrummen och lockade till avbrott. Inför inflyttning genomfördes projektet "Framtidskontoret" med medarbetare på ERA för att undersöka hur kontorsarbetsplatsen kunde utvecklas: "Borta är det egna kryptinnet, istället ersatt av ett stort öppet rum med flexibla arbetsplatser. De fasta telefonerna är utbytta mot trådlösa Ericsson Freeset. Pausutrymmet är integrerat i arbetslokalen och chef- och sekreterarrum är även de borta", står det att läsa i ERA:s personaltidning (ERA-nyheter 1/93). Det nya kontoret hävdades öka kreativitet och informationsutbytet genom det informella arbets-klimatet. Förbättrad trivsel skulle också öka de anställdas engagemang och därmed ge en förbättrad kundtillfredsställelse. Dessutom bidrog kontorslösningen till billigare hyra och lägre elförbrukning menade man.

Arbetet med ERA:s nya huvudkontor stämmer väl överensstämman med tidens idéer om samband mellan spontana/informella möten och samarbeten, och kreativitet och innovation som ventilerades ibland annat tidskriften Arkitektur under 1990-talet. Också i ERA:s personaltidning diskuterades kontorsarbets-platsen och det egna arbetsrummet ifrågasattes till förmån för såväl hemarbete som "flexible office" med "mötesplatser" som man skriver. "Rörliga" telefoner gjorde det möjligt för medarbetarna att slå sig ned vid vilken fast datorterminal som helst och logga in med lösenord på det lokal datornätverket (ERA-Nyheter, nr. 1 och nr 4, 1996). Ericsson/ERA var inte ensamma om att dra ned på antalet fasta kontorsplatser utan tendensen hittades även hos IBM och andra företag.

I en paviljong på parkeringsplatsen fanns ett typrum som visade hur arbetsrummen skulle se ut, färdigmöblerade med tänkta möbler, gardiner samt färgsättning. Rummen skulle vara 2.7 m breda och 3.8 djupa. Väggen mot korridoren skulle vara av glas och fönstren stora och höga. Varje rum skulle ha individuellt flöde av luft och egen temperatur (ERA-Nyheter, nr 2, 1993). På varje våningsplan skulle det dessutom finnas öppna ytor med pentry och fikarum (att jämföra med den tidigare anläggningens matsal), samt konferens-/mötesrum vilka var förlagda till burspråken. I de öppna ytorerna fick väggarna inte vara högre än 1,4 för att skapa överblick och möjligheter till interaktion. Redan på förslagsstadiet inkluderades öppna gemensamma ytor, beskrivna som "affärsgator", med servicefunktioner, "torg", vilket visar på hur nygamla idéer om stadsmässighet används för att nyskapa kontoren och inte endast stadsrummet. Också den genomgående ljusgården talar tidens språk och visar tendensen att glasa över ljusgårdar och skapa luftiga och ljusa interiörer.

Rtningar och allmänna anvisningar för byggnaden vittnar om en hög ambitionsnivå i både val av material och utförande. Fönsterbågar i furu skulle lackas halvmatt enligt svensk standard. Interiörens väggar inklusive garagens målades med äggoljetempera, en för tiden nygammal färg, återupptäckt i spåren 1980-talets nya intresse för hantverksmässiga metoder och material. Färgsättningen gick huvudsakligen i rött, men även gult, blått, grönt och mörkblått. Golven fick enkla linoleummattor och sammanträdes- och direktionsrum skulle skiljas ut genom lösa mattor. Bottenvåningens entrégolv av mönsterlagd kalksten och marmor är långt ifrån standard.

1991 påbörjades arbetet och 1994 flyttade företagsledning, jurister, ekonomi-, inköp, marknads-, informations- och personalavdelningarna in (ERA-Nyheter, nr 1, 1991).



Figur 11. Artikel ur ERA-Nyheter, nr. 2, 1996.





Figur 12. Ovan tv. Matsal från tiden då ERA:s kontorsbyggnad uppförs. Matsalen var belägen i SRA:s hus 2B med tillbyggnad på gården mellan hus 6B och 7B (för husnummer se Nulägesbeskrivning). I inredningen påträffade Carl Nyréns armatur Vedhögen som använts även i andra projekt. Färgsättningen sannolikt utförd av inredningsarkitekten Karin Nyrén. Foto: Max Plunger. Källa: Nyréns arkitektkontor.

Figur 13. Nedan tv. Förbindelsegång i gathuset mot SRA:s byggnad (se ritning till vänster). Väggen är målad med en röd äggoljetempera enligt ritning. Notera undertaket med de diagonalställda träribborna som kontrasterar mot det vita undertaket. Foto: Max Plunger. Källa: Nyréns arkitektkontor.

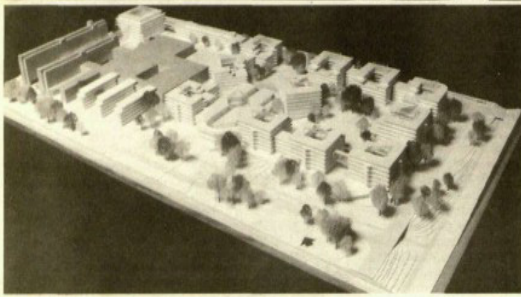
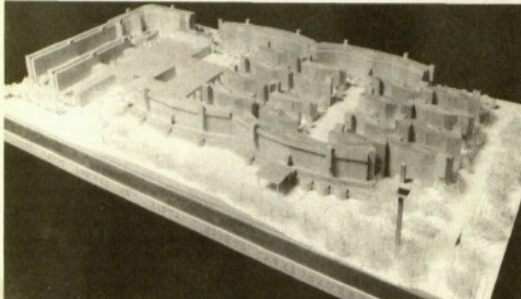
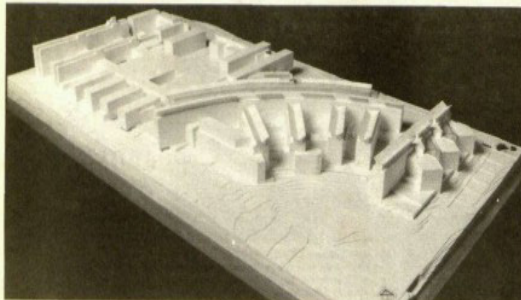
Figur 14. Ovan th. Kontorskorridor med cellkontor. Inredningen utfördes i furu och glasväggar mot gemensamma ytor och vita lättväggar mellan cellkontoren. Här ses ett undertak med vita perforerade ljusabsorbenter och träribbor. Lägg märke till hyllan ovan glasparti där all kanalisation drogs. Golv av grå linoleum. Den röda äggoljetemperan återkommer i fonden. Foto: Max Plunger. Källa: Nyréns arkitektkontor.



22

NR 9/1990

# Förslagen på utbyggnad i Kista



Ericsson planerar en kraftig tillbyggnad i Kista. All BR-personal, som nu finns inhyrd i olika lokaler runt om huvudbyggnaden ska samlas i lokaler på Ericssons egen tomt. Sen en tid tillbaka står tre alternativa modeller (se bilderna härintill) till beskådande utanför huvudbyggnadens matsal.

ERA utnyttjar idag 90 000 kvadrater fördelade på 40 000 i egna lokaler (den sk huvudbyggnaden) och 50 000 hyrda kvadrater i hus runt omkring. Tillbyggnaden planeras ske i flera etapper.

Totalt kan det bli 120 000 kvadrater. Tillbyggnaden sker främst för att koncentrera verksamheten, skapa närhet mellan enheterna, men också av ekonomiska skäl (det är dyrare i längden att hyra).

Tre arkitektfirmor har haft i uppdrag att föreslå lösningar utifrån de givna förutsättningarna. Förslagen finns nu såväl i modellform, bakom den glasade väggen bredvid matsalen, som på plancher.

**Programgrupper**

– Från ERAs sida fortgår arbetet i sk programgrupper där även facket representeras, berättar Lennart Eriksson på ERAs fastighetsförvaltning.

Grupperna behandlar övergripande frågor beträffande datakommunikation samt lokaler för teknisk verksamhet, data, information, utbildning, dokumentation, intern service och marknad. På grund av områdets storlek har MA-frågor (godshandling mm) studerats särskilt.

**Specialkrav**

I grupperna diskuteras man vilka ytor som krävs, vilka specialkrav verksamheten ställer, specialrum, den egna arbetsplatsen mm.

Öppna gemensamma ytor, "af-färgator" med diverse service-möjligheter, "torg" har föreslagits av arkitekterna. Liksom flera restauranger, motionslokaler, hälsocenter.

Parkeringen läggs under jord, under huset. Cirka 2500 parkeringsplatser med flera garagegarage. Man eftersträvar en fin yttre miljö. Fontäner, utservningar etc.

**Etapper**

Bygget ska ske i etapper, med kravet att en färdigbyggd etapp genast ska kunna tas i bruk.

Ett etapp, omfattande 15000 kvadrater och enligt planerna en tillbyggnad i anslutning till nuvarande huvudbyggnaden, planeras starta under sommaren 1991, och beräknas ta cirka ett och ett halvt år, dvs vara klar kring årsskiftet 92-93. Bygget kommer att pågå flera år.

**Inflytande**

LM Ericsson fastighetsbolag AB står som ägare, men BR-sfären kommer att ha starkt inflytande i program- och layoutfrågorna.

Till sist: Det är bara femton år sen som den nuvarande huvudbyggnaden kom till. Då var den den första större anläggningen i Kista. Med skog runt om.

Lars Cederquist  
Bild: Björn Seger

Tre arkitektfirmor har haft som parallella uppdrag att ta fram förslag på tillbyggnad i Kista. Modellerna visar här lösningar från (uppifrån) Berg Arkitektkontor AB, Nyrén Arkitektkontor AB samt VBB Arkitekt.

NR 4/1991



ERAs VD Kurt Hellström och VD för Fastighetsbolaget Per Palmberg i ett gemensamt första spadtag. Foto: Björn Seger.

# Byggstart i Kista

Onsdag den 15 maj tog ERAs VD Kurt Hellström tillsammans med Fastighetsbolagets VD Per Palmberg det allra första spadtaget inför nybygget i Kista.

Nybyggnaden i Kista kommer i första etappen ge 450 nya arbetsplatser om sammanlagt 14 000 m<sup>2</sup>. Inflyttningen blir under 1993.

och att vi dessutom har en stark framtidsstro på radiokommunikation. sa Kurt Hellström innan han spadtag som togs för sexton år sedan. Det var då Svenska Radioaktiebolaget, SRA, (idag ERA) var det allra första företag som kom på plats i Kista.

350 miljoner kronor investeras i det nya bygget, som kommer att

NR 1 FEBRUARI 1993



Minister ringde första ADC-samtalet på Nya Zeeland. Se Sid 7

ERICSSON

Årgång 10

# ERA NYHETER

TIDNINGEN FÖR OSS PÅ RADIOKOMMUNIKATION

## ERA - först att prova framtidens kontor

Sista sidan

# Inför första byggetappen

Ericsson har startat projekteringen av den första etappen av nybygget i Kista. Etappen kallas 1A och gäller hölman Kistagången – Torshamnsgatan.

Arkitektfirmorna för etappen är valda, det blev Nyréns Arkitektkontor AB, vars förslag kan ses på modellfonten här intill.

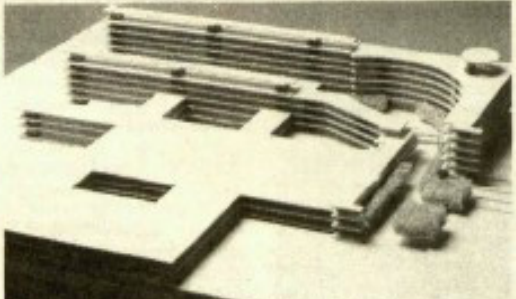
Detaljprogram för huset utarbetas nu tillsammans med de som enligt planerna ska flytta in där. Det hör, förutom företagsledning, juristerna och controllers, ekonomiska avdelningen, inköp, marknadsenheter som nu sitter i NCC-huset, personal, information m fl. MBL-diskussioner och förhandlingar har startat. Går alla planerna i lås startas bygget i maj-juni i år (och blir klart om cirka två år). Vissa förberedande arbeten kommer att utföras under vintern, den nuvarande gästparkeringen försvinner t ex.

ERA Nyheter återkommer i nägot av de närmaste numren med mer detaljerad information om byggplaner och skisser.

Då kan vi också meddela vilken arkitektfirma som valts för den stora etappen, den som ska byggas på nuvarande parkeringsplatsen sydöst om dagens huvudbyggnad.

LC

I början av februari gjordes geotekniska undersökningar inför den planerade nybyggnaden i Kista.



NR 7 SEPTEMBER 1993



Speditioners rekordlyft till Kina  
Läs mer på mitten

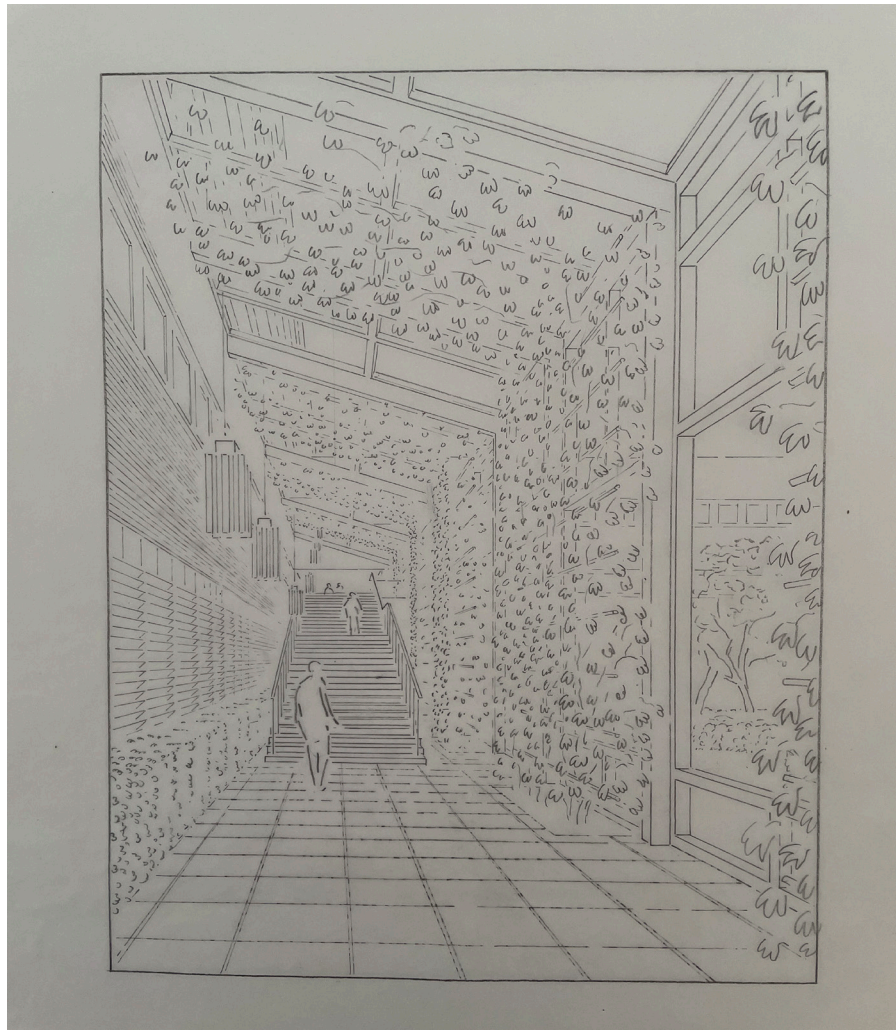
I Kista har de stora omflyttningarna börjat. Först in i det nybyggda huset var ekonomi. Här är det Cecilia Engvall och Tracy McGuire som flyttar över sina blommor.

# Storflytten har börjat

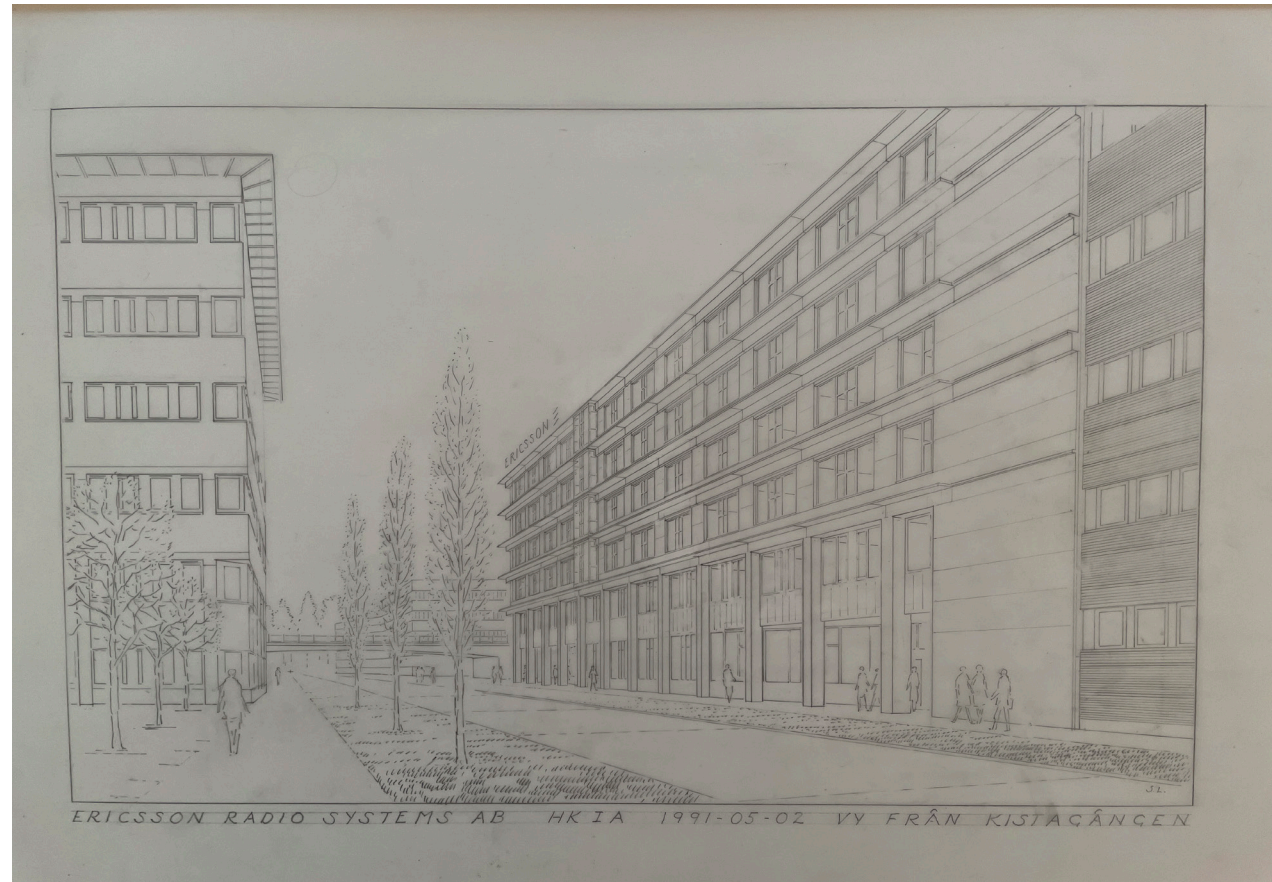
leiningen för Afrika/Mellanösten med att prova ett nytt och medarbetare arbetar tillsammans förvaras i en rullhyrt. atorer bär man med sig till den arbetsplats man för stunden använder. Det här projektet, som är ett experiment kring morgondagens arbetsmiljö och arbetssätt, hoppas man ska resultera i ökad trivsel, motivation och kreativitet - och i slutändan till en större kundtillfredsställelse. Projektet fortgår under varen och kommer därefter att utvärderas.

Figur 15. Uppförandet av SRA:s/ERA:s nya huvudkontor följdes av ERA-Nyheter i ett flertal artiklar mellan 1990 och 1994 när inflyttningen skedde. Ur ERA-Nyheter, nr 9, 1990, nr, 1-2, 1991, nr 4, 1991, nr 1, 1993 och nr 7, 1993.

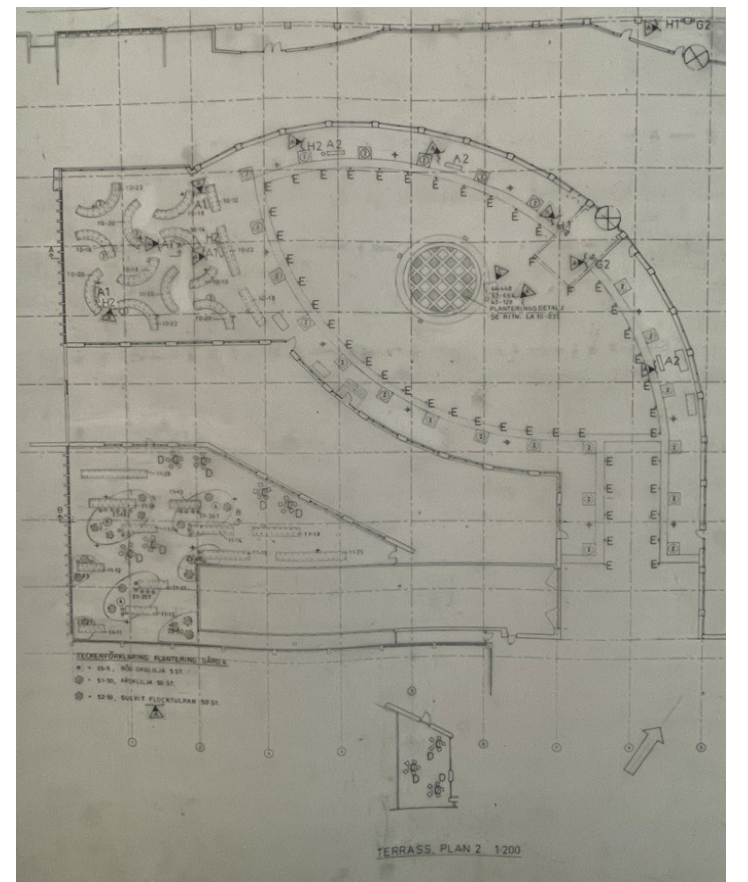




Figur 16. Illustrationsritningar av ERA:s nya huvudkontor av arkitekten Snorre Lindqvist, Nyréns arkitektkontor. Ritningen visar förbindelsegången i den gamla anläggningen. Källa: Arkdes.



Figur 17. Illustrationsritningar över ERA:s nya huvudkontor. Bild ovan mitt, byggnaden sedd från Kistagången söderifrån. Bild nedan mitt, entrégården. Källa: Arkdes.



Figur 18. Plan över entrégården av landskapsarkitekten Bengt Isling, Nyréns arkitektkontor. Källa: Arkdes.

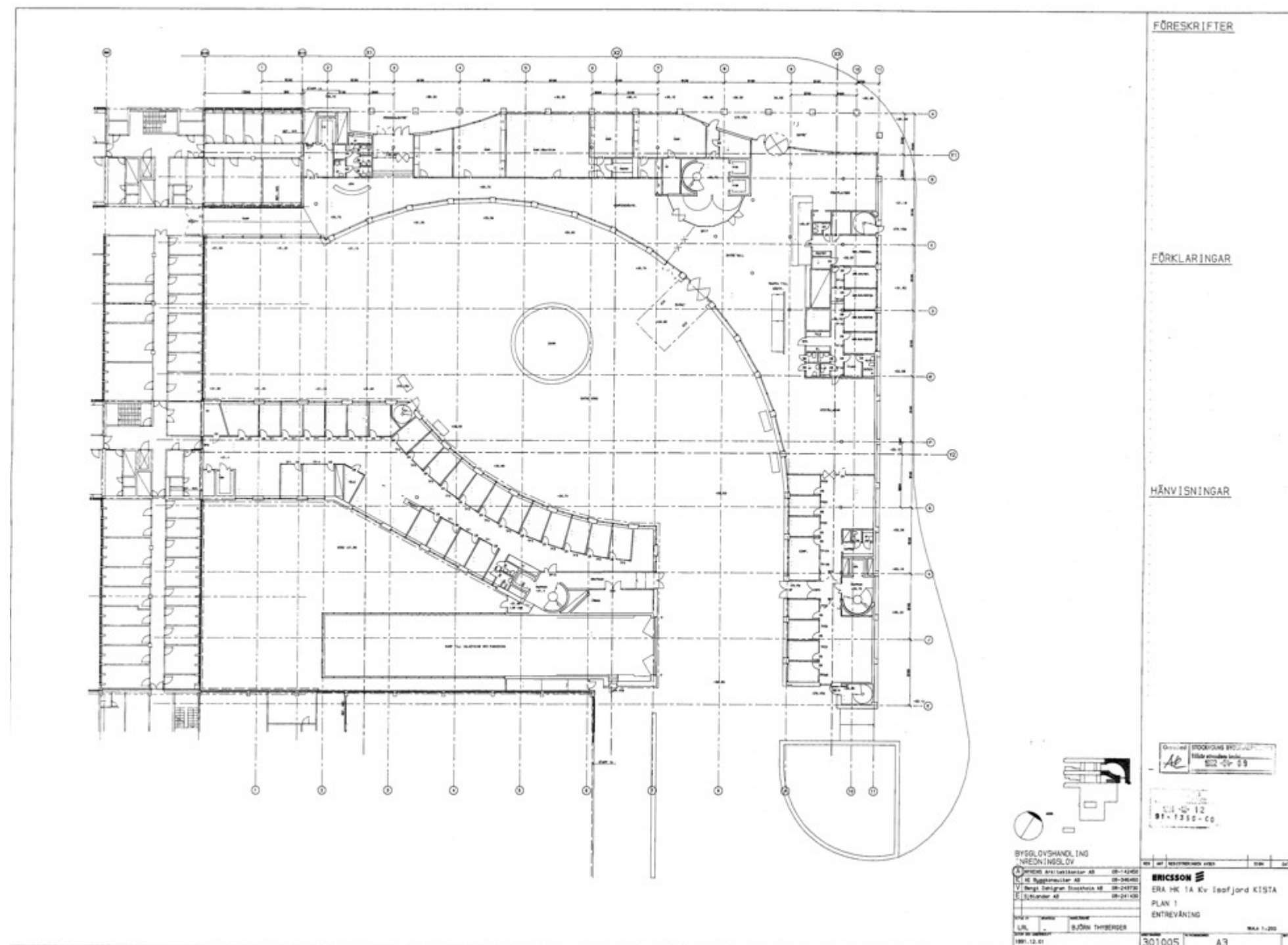


## EXTERIÖR

Två aspekter gör sig gällande i byggnadens exteriör, dels de stora dagsljusintagen/fönsteröppningarna, dels fasadens relation till stommen vars "skelett-artade plasticitet" skulle framhävas genom fasadens betongelement som skulle ge skarpa skuggor och dagar.

De två undre våningssplanen fick en dominerande vertikalitet genom pelarraden som följer konstruktionens stående element. De övre våningssplanen fick tvärtom en utpräglad horisontalitet genom de utkragade utskjutande betonglementen som likt kraftigt utkragade våningsband speglar bjälklagens läge. Ett syfte med dessa var att fönstrens utsida skulle vara enklare att komma åt för rengöring. Enligt arkitektkontorets egen presentation av byggnaden hämtades gestaltningsidéen från 1930-talsbyggnaden Hotell Eden i hörnet Sturegatan - Humlegårdsgatan, Stockholm.

Entrégårdens mandelform utgör anläggningens höjdpunkt och planerades från början att utformas med en fontän som dock aldrig genomfördes. Gården skulle förses med klotlön och häckar som skulle rundas i överkant. Trädens placering följer fasaderna och kompletterades med mjukt böjda häckar i det inre av gården närmast den gamla anläggningen där ett mindre uterum skapats. Ytterligare en gård tillskapades i mötet mellan den nya byggnaden och den äldre produktionsanläggningen. Här skulle finnas raka ligusterhäckar, daglilja och lökväxter (tulpaner och påskliljor). Även de äldre innergårdarna i SRA:s anläggning planerades att uppdateras vilket inte heller blev av. För gårdarnas gestaltning stod Nyréns landskapsarkitekt Bengt Isling.



Figur 19. Bygglövsritning 1991, plan över entrévåning, ERA:s huvudkontor. Notera hur entrén på gården är lokaliserad i linje med diagonalen från byggnadens hörn vid Kistagången - Torshamnsgatan och både entréernas svängda öppning i bottenvåningen under fasadlivet. Källa: ARKDES.





Figur 20. Flygbild över SRA:s och Rifas anläggning kring år 1990 innan ERA:s huvudkontor uppfördes. SRA:s anläggning ses ovanför den vidsträckta parkeringsplatsen i bildens mitt. Bilden visar också de större ytor som fortfarande var obebyggda och täckta med skog liksom det breda grönbältet mellan SRA:s anläggning och Rifa:s. I mitten av bilden ses också den idrottshall som uppfördes till SRA:s anställda. Källa: ARKDES.



# NULÄGESBESKRIVNING

Isafjord 4 är belägen längs Kistagången, mellan Torshamnsgatan och Grönlandsgatan. Aktuellt utredningsområde består av två byggnadskomplex från 1970- respektive 1990-talet. Nedan beskrivs byggnadernas utmärkande drag. De behandlas var för sig, exteriört och interiört.

## NÄRMILJÖ

Isafjord 4 är belägen centralt i arbetsplatsområdet vid Grönlandsparken, längs Kistagången som leder mellan Kista galleria med tunnelbanan och Helenelunds pendeltågsstation. Nordost om fastigheten sträcker sig biltrafikstråk/matargatan Torshamnsgatan vinkelrätt mot Kistagången och passerar på viadukt med ramper i korsningen, något som påverkar hur 1990-talsbyggnaden möter omgivningen. Denna situation är avsedd att ändras när Tvärbanan dras fram. Viadukten planeras då rivras. På utsidan av Torshamnsgatan ligger Kistamässan och Victoria Tower innan E4 Uppsalavägen tar vid bortom parkeringsytor och skogsskärm. Sydost om mässan finns ett blandat verksamhetsområde med lägre bebyggelse. Från E4 kan delar av Isafjord 4 ses, däribland ljusgårdstaket på 1990-talsbyggnaden.

Längs Kistagången mot Kista centrum och tunnelbanestationen ligger äldre bebyggelse såsom Electrum (kv Keflavik) och Time Building (Borgarfjord 4) som med murade fasader och byggår på andra sidan millennieskiftet har en tydlig koppling till Ericssons närvaro i Kista, Isafjord 4 och 1970-talsbyggnaden. Time Building och Isafjord 4 (SRA) har trots vissa förändringar av Time Building, samma tidskaraktär och inte minst en betonad horisontalitet och linjeverkan. Också Borgarfjord 3, hörnet Kistagången – Torshamnsgatan, är från tiden men fick förändrad fasad 2017 då tegelfasaden ersattes med ett svart skivmaterial för en uppdaterad prägel. Kv. Skalholt, Närmast Jan Stenbecks torg, är under förändring och kontorshuset från 1980-talets mitt håller i tidens tecken, på att omvandlas till ett mer funktionsblandat kvarter med bostäder, hotell, förskola och andra verksamheter. Här återkommer teglet som fasadmaterial.

Isafjord 4 är en del i Ericssons vidsträckta område i Kista. Ericssons kvarter är ingalunda exklusivt avsett för bolaget utan här finns även Tele2 men kan ändå ses som ett eget delområde i Kista arbetsplatsområde. Detta område är delvis tätt bebyggt med kompakta kontorskomplex men också med stora öppna parkeringsytor mot Kistavägen i sydost. Kring Grönlandsparken och Kistagången möter Isafjord 4 andra tättbebyggda delar av arbetsplatsområdet, byggnader som inte hyrs eller har disponerats av Ericsson.

Gatumönstret och kvartersstrukturen i området är en hybrid mellan stadsmässigt rutnät och trafikseparerad modernistisk planering. Gatorna är delvis nedsprängda med viadukter och gångbroar över. Berg i dagen och viss naturlig grönska förekommer på sina håll men i huvudsak är den grönska som är närvarande i stadsbilden anlagd plantering med gatuträd som lindar och pelarpopplar längs Kistagången.

Grönlandsparken har tydlig karaktär av traditionell stadspark med starka rumsligheter och rundade former. Mjuka nivåskillnader har skapats genom kullar och slänter. I parken växer olika sorters lövträd som är relativt låga men det finns även tallar som bevarats från tiden före parkens anläggande och ett par höga popplar. Dubbla rader lindar bildar övergång mellan parken och gatorna Kistagången och Grönlandsgatan. Inne i parken finns rik buskvegetation varav delar är vintergrön.



Figur 21. Flygbild över kv Isafjord med närområde. Längst ned till vänster i bild kv. Skalholt, längst upp till höger, Kistamässan. Victora Tower är beläget strax utanför bild i anslutning till Kistamässan. Grönlandsparken är belägen centralt i bild. Isafjord 4 är markerad med röd rektangel. Källa: Lantmäteriet.

Rivningen av RIFA:s kontorshus och restaurangbyggnad har omdefinierat stadsrummet kring Grönlandsparken, liksom tillkomsten av Ericsson Imagine Studio som tagit en del grönyta i anspråk.

I söder övergår parken i öppna ytor av eventkaraktär med bl.a en containerpark. Parkeringsytor i sydost bidrar till att stadsrummet är öppet. Ericssons kontorsbyggnader i kvarteren Hekla och Modemet med ljusa kulörer och teknologisk karaktär, uppförda från ca 2008 och under 2010-talet, avgränsar rummet på ett tydligt sätt.

1970-talsbyggnaden (SRA) har ett markant och eget möte med parken och stadsrummet i och med de tre smala och i höjd trappande gavlarna. Gårdarnas grönska utgör en form av förlängning av Grönlandsparken och får härigenom till del en flytande avgränsning. Gavlarna avtecknar sig på avstånd och med den fasadmålning som gjorts på den högsta gaveln 2024 har en imaginär utblick mot framtiden och universum skapats.

På närmare håll upplevs byggnaderna inbäddade i grönska, med en tät rad lindar längs gångbanan och med gårdarnas täta matta av buskar som letar sig ut mot gatan. Gårdarnas träd och buskar bidrar till att de stora huskropparnas skala mildras.

Storskaligheten och den kompromisslösa arkitekturen gör sig gällande längs Kistagången. 1970-talsbyggnadens långa volym och de kontinuerliga fönsterbanden stärker gatans längdriktning. Även remsorna av gräs- och busktäckt mark med glest planterade pelarpopplar understryker gatans riktning.

Kontorsbyggnaden får en tydlig rytm genom de glasade trapphusen som landar i mark. Bortsett från utrymningsdörrarna i anslutning till trapphusen är fasaden helt sluten och de slutna tegelytorna når hela vägen ned till mark. Mötet mellan byggnad och trottoar är hård och saknar förmildrande drag i linje med byggnadens i övriga kompromisslösa karaktär.



## SRA

### EXTERIÖR

Komplexet utgörs av två parallella volymer i avtrappande höjd mot öster: åtta våningar närmast Kistagången i väster (hus 1A, 1B och 1C) och fem våningar mot öster (hus 2A och 2B). En tredje parallell och ännu lägre volym (hus 3) ingår i det ursprungliga komplexet och delar samma volym- och fasadgestaltning som de här beskrivna byggnaderna (hus 1 och 2) men ingår inte i utredningsområdet. Två tvärställda volymer i tre våningar (hus 6A, 6B och 7A och 7B) binder ihop de tre lamellerna så fyra gårdar bildas, varav två är öppna mot Grönlandsgatan medan övriga två är kringbyggda och slutna i kvarterets inre.

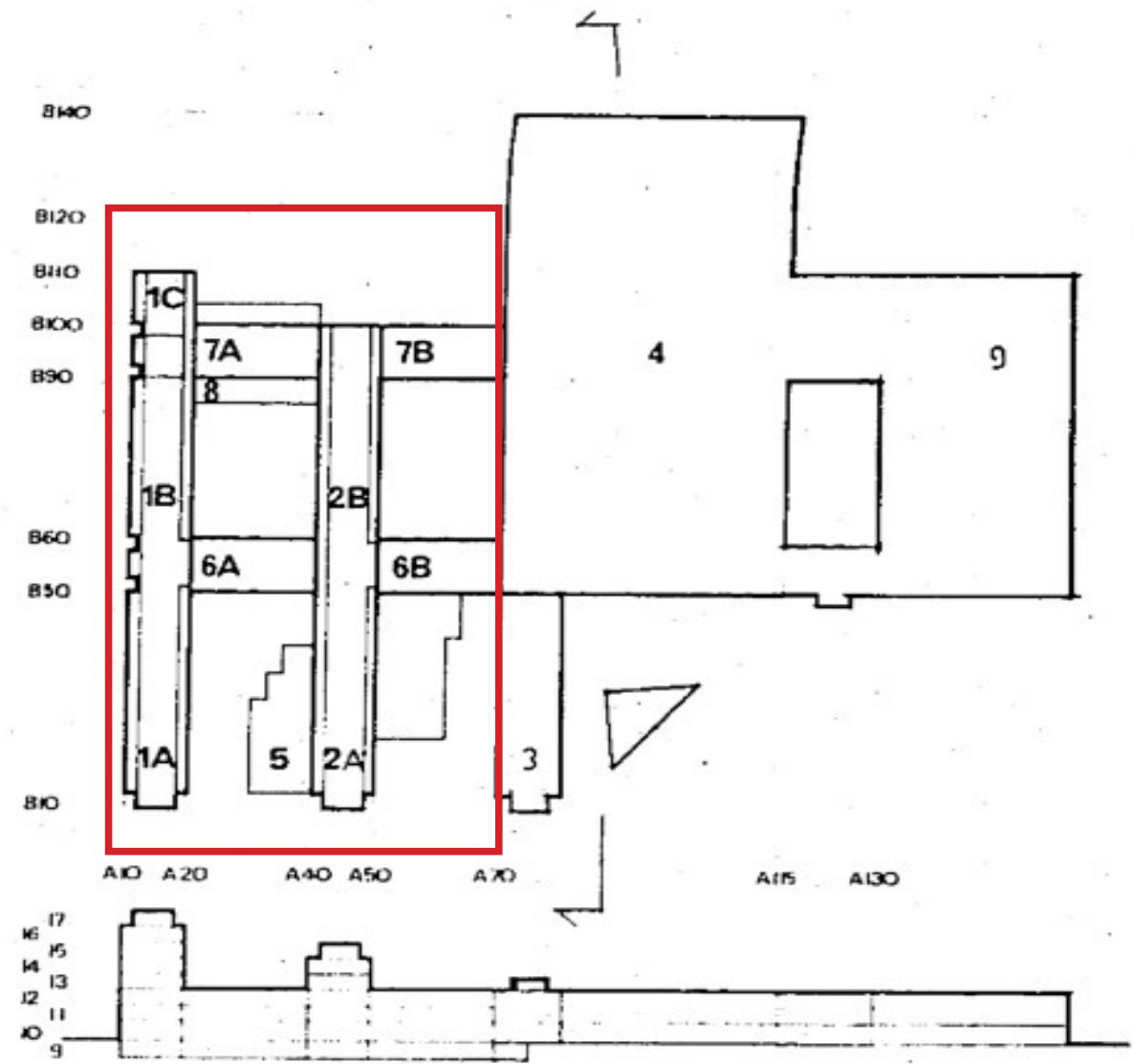
Byggnadsvolymerna är skarpskurna långa rätblock med platta tak på den indragna översta våningen. På varje gavel mot Grönlandsgatan hittas en stående volym, indragen från respektive hörn innehållandes trapphus. På ömse sidor om och sammanbyggda med hus två finns två uppglasade envåningsvolymer (hus 5 + en onummerad utbyggnad) med gröneloxerade neddragna takplåtar och platta tak. Dessa innehåller anläggningens restaurang/matsal.

Fasaderna är klädda med element av hårdbränt brunt tegel i stapelförband och med tryckta fogar vilket bidrar till en horisontell verkan. En tydlig randverkan bildas av de tjockare fogar som återkommer var 8:e respektive var 11:e skift. Den översta våningen på samtliga volymer är klädd med aluminiumplåt. Horisontalverkan understryks av fönsterbanden med sina tätt sittande närmast kvadratiske fönster. Fönsterbanden är utförda i aluminium med en åtskiljande aluminiumplåt mellan bågarna. Socklarna är enkla och utgörs av släta betongelement som tar upp gatornas nivåskillnader.

En större entré, den tidigare huvudentrén till SRA, är belägen i hus 6A och nås via gården närmast Kistagången och från Grönlandsgatan. Här är bottenvåningen uppglasad längs med hela gårdsfasaden. Entrépartiet är utformat med ett utskjutande vindfång och ett kraftigt utkragat skärmtak vilandes på fyra stolpar. Vindfång och dörrar består av metallglaspartier.

Två uppglasade trapphus delar upp den långa fasaden på hus 1 längs Kistagången i tre enheter. Genom glasfasaderna är trapploppen med sina vilplan i fasad fullt synliga. Glasfasaden är organiserad genom plåtförband och aluminiumlister i liggande rektangulära glaselement som bryter upp den vertikala fasaden.

Trapphusen är belägna i höjd med de tvärställda lägre volymerna och åtskiljs från de övriga fasaddelarna genom indragna partier på ömse sidor. De indragna partierna är klädda med profilerad aluminiumplåt av samma slag som hittas på de översta indragna våningarna (och på produktionsdelens andra våning). På varje våningsplan hittas ett rektangulärt liggande fönster. Trapphusens översta element utgörs av aluminiumplåt som bildar ett tydligt avslut mot taklisten. Trapphusen har en vertikal karaktär som bildas av den smalare volymen, den avvikande glasade fasaden och det synliga trapploppet. Under dygnets och årets mörka tider lysas trapphuset upp och bildar en vertikal kontrast mot de övriga fasaderna och deras liggande fönsterband.



Figur 22. Karta över SRA:s/ERA:s anläggning med husnummer. Källa: SBK.

Volymen närmast Kistagången, hörnet Grönlandsgatan (hus 1A) vilar på tolv pelare i betong vilket möjliggör tillträde till entrégården direkt från Kistagången. Här är gaveln mot Grönlandsgatan bemålad med en muralmålning i starka kulörer i främst den blå-lila färgskalan. Målningen täcker hela fasaden. Också passagen under byggnaden är utsmyckad med ett konstverk. Passagens undertak är målat i en Kleinblå kulör medan tegelväggen är försedd med ett konstverk i plåt i flera kulörer. Här hittas både abstrakta och realistiska motiv som en telefonlur, ögon och händer.

De fyra gårdarnas fasader följer i princip ytterfasadernas mönster med element av fasadtegel och fönsterband. Övervåningen på verkstadsbyggnaden (utanför utredningsområdet) är klädd med aluminiumplåt lika övriga volymers översta våning. Bottenvåningen på hus 2B är delvis utbyggd med en glaspaviljong av glasmetallelement i en våning lika matsalen. Här finns också en ramp i betong ned till garaget. Den inre gården mellan hus 1B och 2B utmärks av en på 1990-talet tillbyggd passage i glas med en inre bärande konstruktion av limträ och en yttre glasfasad med bärverk av metall.





Figur 23. Fasaden längs med Kistagången med de två glasade trapphusen som bryter upp den långa fasaden i kvartersstora längder. Fasaden utmärks av en horisontell prägel med en tydlig randverkan vilket kontrasteras mot den vertikala glasade trapphusen som lyser upp gatan vid de mörka tiderna på dygnet och året. Också fönsterbanden bidrar till gatans ljussättning. Fasaderna är med undantag av trapphusen förhållandevis slutna genom stora och mörka tegelpartier. Bilden visar också mötet mellan SRA:s kontorsbyggnad och det nya huvudkontoret från 1990-talet. En kontrastverkan uppstår mellan de två byggnaderna som skiljer sig från varandra ifråga om uttryck och särskilt materialval. Det nya huvudkontoret fick en anpassad bjälklagshöjd i förhållande till den befintliga.



Figur 24. Fönsterband med skiljande plåtar i aluminium. Innanför dessa plåtar kunde tvärväggar anslutas.



Figur 25. Breda, tryckta fogar bidrar tillsammans med fönsterbanden till fasadernas rand- och linjeverkan.





Figur 28. Aluminiumplåt och perspektivfönster vid sidan av glasat trapphus. Plåtens kraftiga profilering bidrar till trapphusens höjdverkan.



Figur 26. De vertikalt betongade glasade trapphusen karaktäriseras av de synliga trappploppen med sina vilplan vilket bidrar till en tydlig regelbundenhet och rytm. Trapphusens vertikala prägel markeras genom de indragna partierna i plåt på ömse sidor. Den korrugerade plåten återkommer på fasadpartierna på de översta våningarna och bildar en kontrastverkan mellan matt och blankt, i och viss mån även slutet – öppet samt horisontellt – vertikalt. De röda lysande cirkarna i trapphuset är ett sekundärt tillkommet och temporärt konstverk. Trots byggnadens höjd är de påbyggda telemasterna väl synliga från gatan, utgör landmärken och markerar Ericssons närvaro i stadsdelen. Dessa är emellertid Ericssons egendom, fortfarande i bruk och kommer framöver att fungera som landmärke men från annan plats i Kista.



Figur 27. Vy från ERA:s huvudkontor över del av entrégård och de lägre sammanbindningsvolymerna i det äldre komplexet. Härifrån uppfattas den tydliga kontrasten mellan de två komplexen liksom den äldre byggnadens lek med linjer och volymer. Också trapphusens placering i de äldre volymerna går att avläsa genom de plåtklädda fasadpartierna.





Figur 29. Den tidigare huvudentrén till SRA:s anläggning i den tvärställda lägre volymen mellan hus 1 och 2. Gårdarna följer de yttre fasadernas gestaltning med tegel och fönsterband. Bottenvåningen är helt glasad med bärverk av metall och bidrar till en genomsiktighet som sträcker sig in på nästa gård.



Figur 30. SRA:s tidigare huvudentré med sitt vindfång och utskjutande skärmtak på pelare.





Figur 31. Vy från ERA:s huvudkontor över del av entrégård och de lägre sammanbindningsvolymerna i det äldre komplexet. Härifrån uppfattas den tydliga kontrasten mellan de två komplexen liksom den äldre byggnadens lek med linjer och volymer. Också trapphusens placering i de äldre volymerna går att avläsa genom de plåtklädda fasadpartierna. Matsalsvolymerna är tydligt knutna till grönskan.



Figur 32. Entrégården sedd från Grönlandsgatan. Höst- och vintertid bidrar den vintergröna växtligheten till lummighet och intimitet. Notera de sekundärt tillkomna baserna på pelarna.



Figur 33. Entrégården med sin vintergröna rhododendron som mjukar upp mötet mellan uterummets väggar och golv.



Figur 34. Gården mellan verkstadsdelen och hus 2B. Också denna gård utmärks av grönska i kombination med hårdgjorda ytor. Till vänster skymtar betongväggen vid sidan av rampen till garaget vilken är klädd med vildvin. I övrigt är växtligheten låg vilket bidrar till överblick. Samtidigt är gården lummig genom trädskronornas grönska.





Figur 35. Samma gård som i figur 28, mellan verkstadsdelen och hus 2B. En öppning i hus 2B gör det möjligt att röra sig fritt mellan de inre gårdarna i karteret. Uppvuxna träd, lägre häckar hårdgjorda ytor är placerade och utformade med geometriska förtecken som bidrar till en viss formell karaktär



Figur 36. Rampen mot garaget på gården mellan verkstadsdelen och hus 2B. De släta betongväggarna utgör en stram kontrast mot det uppvuxna vildvinet på murarnas krön.



Figur 37. Gården mellan hus 1A och 2A. Markbehandlingen är strikt utformad med hårdgjorda ytor längs husen, kvadrater med grus och vintergröna samt rhododendronbuskage. I de grusade partierna är ett L respektive M format genom vintergröna låga buskar. Glasfasaderna på ömse sidor om gården korresponderar med varandra och låter ute och inne kommunicera.





Figur 38. Gården mellan hus 1A och 2A sedd från SRA:s tidigare huvudentré. En utmärkande egenskap hos byggnaden är bottenvåningens genomsiktlighet, att det är möjligt att från entrégården blicka in genom den uppglasade fasaden, genom receptionsytan och in på nästa gård.



Figur 40. Entrégården mot Grönlandsgatan. Den vintergröna rhododendron mjukar upp övergången mellan mark och fasad och bidrar till gårdens intimitet.



Figur 39. Glaspartiet mot den större konferenslokalen. Här är genomsiktligheten hög i likhet med entréfasaden på gården mot Grönlandsvägen. Jmf figur 32.





Figur 41. SRA:s byggnadskomplex sett från Grönlandsparken. Härifrån upplevs parken och gårdarna hänga ihop sett till växtligheten. Det gröna rummet griper sömlöst in i byggnadskomplexet och övergången mellan park och gårdar är otydlig.



Figur 42. Gården mellan hus 2A och 3 med matsatsdelen i bottenvåningen. Gården är stängd från gatan genom ett staket. Gården utgör uteplats till matsalen och präglas av hårdgjorda ytor och uppvuxna träd.





Figur 44. Byggnadskomplexet sett från Grönlandsgatan. Här syns tydligt hur volymerna blir lägre åt öst och hur trapphusen är definierade som egna volymer med murverkan, som en tjock skiva. Gavelvolymen är åtskild från kontorsvolymen genom en glasad slits, vidare är den översta våningen indragen och klädd med plåt och tydliggör därmed gavelns volym. Volymernas utformning är karaktäristisk för den senmodernistiska kontorsarkitekturen där cellkontoren går att utläsa i fasad. Bildvinkeln synliggör också komplexets lamellplan med volymerna på lika avstånd från varandra. Matsalsdelen sticker ut i bottenvåningen på ömse sidor om mittenvolymen vilket bidrar till en viss symmetri.



Figur 43. Gavel med sekundärt tillkomna och något klumpiga fönster. Gavelns tidigare skivkaraktär och murverkan är fortfarande avläsbar.





Figur 45. Trapphusgaveln på hus 1A är bemålad med ett AI-genererat konstverk som täcker hela gavelfältet. Gavelns tidigare murverkan är ersatt av en färgstark och dynamisk muralmålning som kombinerar abstrakta och realistiska motiv med anspelningar på atmosfären och universum.



Figur 46. Passagen under hus 1A mellan Kistagången och entrégården präglas av sitt sekundärt monterade konstverk och det blåmålade undertaket med den asymmetriskt placerade belysningen. Notera de sekundärt tillkomna kragarna på de för modernismen så karaktäristiska pelarna.



Figur 47. Konstverket "Samspel" av konstnärsgruppen Kollektivet Livet bestående av handskurna och laminerade kulörta metallskivor belysta bakifrån. Beställt av Corem 2025.





Figur 50. Den tillbyggda gången på gården mellan hus 1A och 2A som föbinder SRA:s gamla huvudentré med ERA:s nya huvudentré. Notera hur limträkonstruktionen är skild från klimatskalet.

## INTERIÖR

Huvuddelen av byggnadskomplexet utgörs av generella kontorsvåningar. Komplexets tidigare huvudentré är belägen på bottenvåningen vid gården mot Grönlandsgatan. Här beskrivs interiören genom en uppsättning fotografier. Fokus ligger på allmänna ytor samt en kontorsvåning som får tjäna som exempel på hur interiören utformades med kontorslandskap och kombikontor i början av 2000-talet.



Figur 48. SRA:s tidigare entré mot gården vid Grönlandsgatan. Entrén skymtar till vänster i bild och består av ett vindfång och karuselldörrar av metallglaspartier. Byggnadens bärande konstruktion framkommer av de runda pelarna längs ytterväggar och i byggnadens mitt. Utrymmet präglas av den sammanhängande golvytan av klinker. Golven uppvisar varierande schatteringar från ljusa bruna kulörer till rödbruna och mörka. I höjd med de bärande pelare är klinkern lagda på tvärs i förhållande till övriga golvet. Formatet på klinkern varierar något i de utrymmen det förekommer.



Figur 49. SRA:s tidigare entré sedd mot innergården mellan hus 1B och 2B. Till höger skymtar entrén till den tidigare konferenslokalen/multifunktionslokal. Rummet präglas till del av genomsiktigheten och öppenheten mellan ute och inne, en för tiden karaktäristisk rumsorganisation där gränserna medvetet gjordes subtila. I förhållande till bygglovsritningarna från 1974 har en del ursprunglig fast inredning antingen inte genomförts efter ritning eller tagits bort.





Figur 51. Korridor mot verkstadsbyggnaden (hus 4, ingår ej i utredningsområdet) med matsal och kök till höger i bild och hissar till vänster. Hissarna leder upp till kontorsvåningarna i hus 2A och "B"



Figur 53. Kontorslandskap (hus 1A) i rumsligheter som tidigare varit försedda med cellkontor. Fönstersättningen är tät. Utrymmena är försedda med sekundära enkla plocktak, elementskydd under fönstren samt dosor för el, tele och fiber.



Figur 55. Öppet kontorslandskap (hus 1A och 1B) som ovan. Den bärande rektangulära pelaren markerar läget för den tidigare mittkorridoren som förlades längs stolpens ena långsida så att en djupare och en grundare sektion bildades.



Figur 52. Personalmatsalen med senare inredning. Karaktäriserande är den uppglasade fasaden, genomsiktigheten och de bärande pelarna.



Figur 54. Kontorsutrymme i hus 6. Notera den runda pelaren, att jämföra med de rektangulära i hus 1A, 1B, 2A och 2B.



Figur 56. Korridoren på vän ett ovanför gamla entrén. Här avviker fönstersättningen i förhållande till övriga fasader genom lägre bröstningshöjd. Notera hur fasaden är fristående från pelarna.





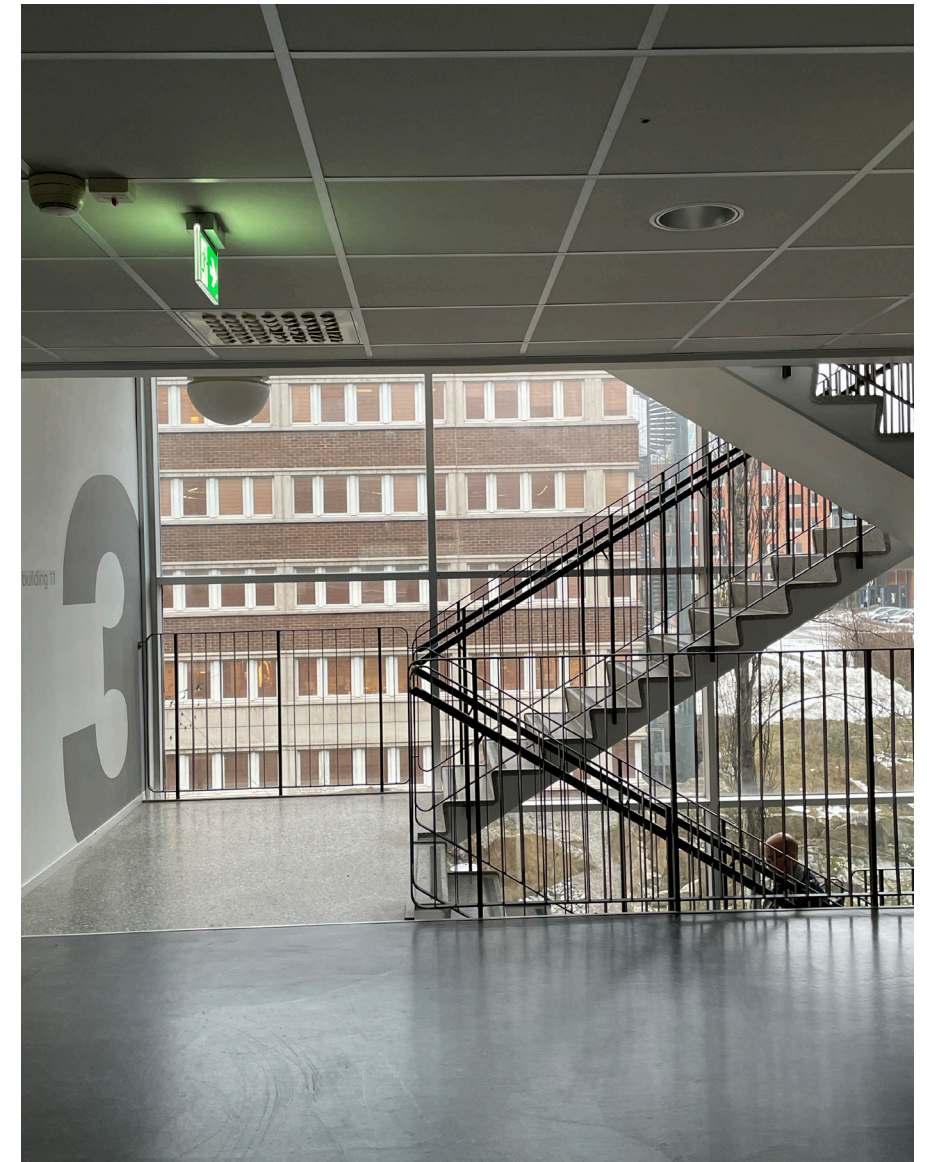
Figur 58. I anslutning till trapphusen hittas dubbla hissar. Trapphuset är öppet och får ljus från två sidor, genom trapphusets glasfasad och det liggande fönster på motstående fasad. Samtliga golv i kontorsutrymmen och trapphus är tillkomna senare. Undertak och ytskikt är inte ursprungliga.



Figur 59. I anslutning till trapphusen är kapprum med wc-utrymmen lokaliserade. Pivåhängda perspektivfönster är inslag som inte är typiska för 1970-talet utan som användes mer kring 1900-talets mitt.



Figur 60. Trapphusen utgör öppna ytor med ljus från båda sidor. Utrymmet präglas av den öppenhet som de uppglasade trapphuset bidrar med.



Figur 61. Det öppna trapploppet med den glasade fasaden ger ljus och överblickbarhet. Smidesräckena bidrar till ett närmast grafiskt uttryck med detaljrikedom med sina kraftigare respektive tunnare ingående delar.





Figur 62. Trapplopp med vilplan. Utmärkande är det ursprungliga terrazzogolvet och räckena i svart smide. Härifrån har man god överblick över omgivningarna och trapploppet bidrar med ljus under de mörka timmarna och dygnet under året.



Figur 63. Närbild av det karaktäristiska terrazzogolvet i trapphusen.

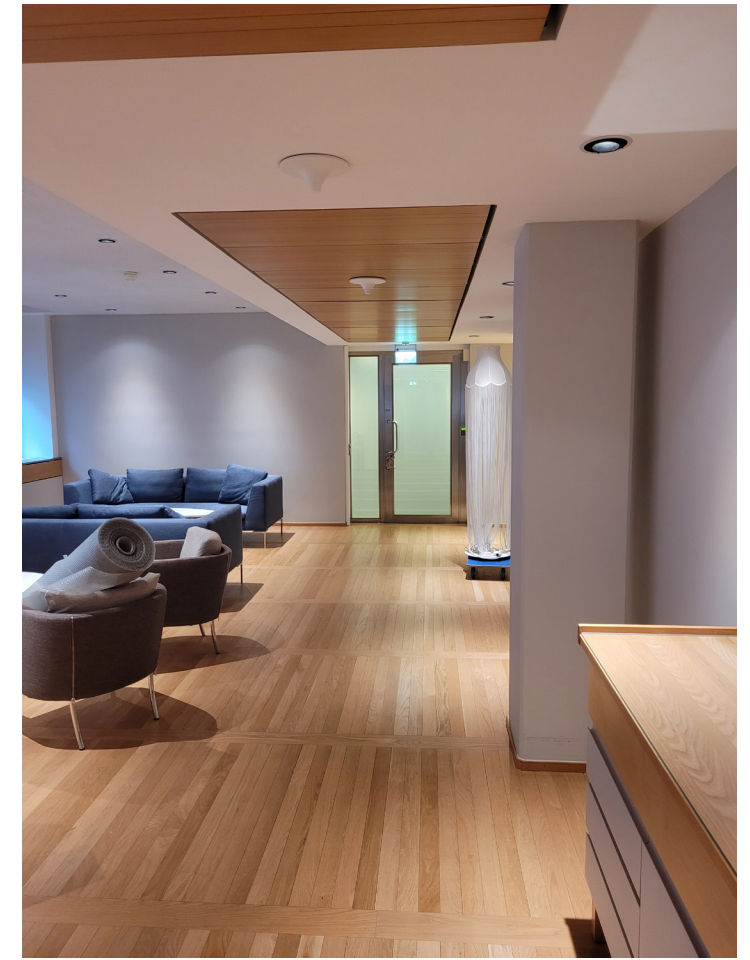




Figur 64. Multihall i bottenvåningen i SRA:s anläggning i hus 2B. hallen är belägen mellan två gårdar och har ljus från bägge håll. I rummet låg tidigare den matsal som Nyréns inredde inför ERA:s inflytt 1993. Jämför figur 12. Det enda som finns kvar är fiskbensparketten.



Figur 65. En av gästmatsalarna på våning 1 i SRA:s anläggning, plan 1. Matsalen har tillkommit efter 2003.



Figur 66. Lounge i anslutning till gästmatsalar på våning 1 i SRA:s anläggning, plan 1. Rummet har tillkommit efter 2003.



## ERA

### EXTERIÖR

Byggnaden upptar ett kvarter i hörnet av Torshamnsgatan – Kistagången och utmärks på kvartersnivå av kontrasten mellan den rätvinkliga utsidan och den gårdens svängda kurvatur. I kvarterets inre hittas en lägre kontorsbyggnad, fyra våningar, att jämföra med den huvudsakliga kontorsvolymens sex. Under byggnaden hittas två källarplan innehållandes garage samt lastkaj, fläktrum, undercentral mm. Gatufasaderna är uppbyggda med en två våningar hög sockel med en hög pelarrad och en något indragen svängd fasad i hörnet Kistagången – Torshamnsgatan. Fasaderna är i bottenvåningen delvis uppglasad med större fönster, delvis indragen i hörnet för att bilda skydd för en entré och delvis bestående av putsade ytor i sockelvåningarnas bröstningar. Ytterligare ett indraget parti hittas längre ned på Kistagången i nära anslutning till SRA:s anläggning. Denna är utformad som entrén vid hörnet Kistagången – Torshamnsgatan med en svängd fasad, putsade ytor och ett entréparti av glas och metall och karmar av trä. Sockelvåningarnas fönsterbågar är utförda i ek vilket bidrar till en upplevelse av kvalitet.

Fasaderna som helhet uppvisar en relativt hög detaljrikedom med något varierande fönstersättning och fönsterstorlek, fönster över hörn, rödputsade ytor och ljusa betonglement, kraftigt utkragade våningslistor (kopparklädda med uppvik), burspråk på fasad och ett större burspråk över hörnet vid infartsvägen till gården. Fönsterbågarna och karmarna är kopparklädda liksom burspråkens bågar. Gårdsfasaderna uppvisar samma övergripande gestaltning med skillnaden att här är fasaderna svängda. Den lägre kontorsvolymen saknar den högre volymens sockel med pelarrad och har en enklare utformning med enbart den regelbundna fönstersättningen, de utkragade våningslisterna och fasadstenen. På gatuvolymens tak hittas vidare en oktagonal lanternin som släpper ned ljus i kontorsvolymens inre.

Från gården nås anläggningens huvudentré, belägen i rak linje från gatufasadernas yttre hörn. Huvudentrén lokalisering till gården ger denna fasad en prägel av huvudfasad. Entrén är försedd med ett skärmtak som vilar på ett par pelare av trä. Kraftigt utskjutande konsoler av limträ bär ett tunt glas med cylindrisk armatur. Likt gatufasaderna består sockelvåningarna här av glaspartier med träkarmar och -bågar och rödputsade ytor i bröstningarna. På ömse sidor av huvudentrén karuselldörr sitter två glasmallpartier. En förbindelsegång på tredje våningen binder ihop gatuvolymen med gårdsvolymen.

Båda volymerna är sammanbyggda med SRA:s anläggning i förlängningen av hus 1 och 2 och ytterligare en sekundär glasad förbindelsegång hittas i det inre av entrégården mellan hus 1 och 2. Här finns vidare en i sen tid tillkommen fristående mindre byggnad med sadeltak innehållandes ett konferensrum. Gården präglas av sin mandelform som kringgärdas av mindre träd. Markytan utgörs främst av betongsten av olika format placerade koncentriskt i förhållande i en centralt placerad stenrundel.

De längsgående kopparklädda våningsbanden bidrar till en stark linjeföring i fasad och viss horisontalverkan. Denna balanseras på gatufasaderna av sockelns pelarrad. Linjeföringen, detaljrikedomen, kulörerna och gårdsrummets kurvatur bidrar till komplexitet och variation.



Figur 67. Isafjord 4. Byggnadskomplexet består av två hus, gathuset (hus 1) och gårdshuset (hus 2). Gathuset är sex våningar över mark, och två garage våningar under. Karaktäristiskt är den mandelformade gården. Källa: Lantmäteriet.





Figur 68. Kontorshuset sett från Torshamnsgatan österifrån. Här framträder det större och kraftigt utkragade burspråket i hörnet av byggnaden, volymens linjeföring och skillnaden i höjd mellan den inre och yttre volymen. Likt SRA:s anläggning hittas radiomaster på byggnadens tak. Dessa är som övriga master Ericssons egendom och kommer att flyttas.



Figur 69. Gatufasaden längs Torshamnsgatan med sin variation av rödputsade ytor, ljus fasadsten och utkragade våningsband. På taket märks trapphusets överbyggnad som ger tillträde till taket. Det slutna partiet markerar trapphus, hiss och kapprum. Sockelvåningen med sin pelarrad fungerar utjämnande i förhållande till gatans nivåskillnader.



Figur 70. Hörnet Kistagången – Torshamnsgatan. Härifrån syns den indragna personalentrén och volymens relativa stadsmässighet med sin delvis öppna bottenvåning. Fasaden uppvisar en rytmisk regelbundenhet med omväxlande fönster och fasadsten. Burspråken längs med långsidorna bryter upp fasaden i jämnstora enheter.



Figur 71. Torshamnsgatan passerar Kistagången på en viadukt som delvis döljer byggnadens sockelvåning.



Figur 72. Besöksentrén från Kistagången. Fasaden är indragen och svängd. Kurvaturen motsvarar gårdens krökning. Den röda kulören återkommer på de putsade ytorna på fasaden.. Fönsterbågarna är av ek. Armatur av Nyréns, här i samma kulör som det putsade undertaket, återkommer i interiören. Karusell dörr av glasmetall.





Figur 73. Från Torshamnsgatan når man entrégården. Ericsson nya huvudkontor från 2013 ansluter i en mjuk båge som tar upp kurvaturen från det tidigare huvudkontoret. I gårdshuset hittas nedfarten till garaget.



Figur 75. Byggnadens huvudentré med sina träpelare, utragande konsoler i limträ och tunna glastak. Limträkonstruktionen har tidigare varit omålad. Entrén markeras vidare med pollare av granit i marknivå. Härifrån syns telemasten på SRA:s anläggning tydligt.



Figur 77. Huvudentrén från gården. Entrén utmärks av sin nätta karaktär och öppenhet mot det inre av byggnaden. Även här hittas en karusell dörr samt två flankerande dörrar i glasmetsall. Även markbehandling och pollare markerar entrén.



Figur 74. Öppningen mot gården till Torshamnsgatan 23 och byggnadens huvudentré. Från gårdsbyggnadens gavel till gatubyggnaden hittas en förbindelsegång med glasfasader.



Figur 76. Gården sedd mot Torshamnsgatan och Ericssons huvudkontor på Torshamnsgatan 21. I jämförelse med det nya huvudkontoret präglas aktuell byggnad av en hög grad av materialitet och detaljrikedom.



Figur 78. Gårdens mandelform och korsande bågar framkommer tydligare från byggnadernas övre plan. Gårdens form tydliggörs av de kraftiga våningslisterna, taklinjen, träd och pollare. De böjda formerna bidrar med rörelse och dynamik vilket förstärks av fasadernas linjeföring. Marksten från Gottåsa Cementgjuteri.



## INTERIÖR

Byggnaden är liksom det äldre kontorskomplexet tomställd.

Interiören präglas å ena sidan av kontorslandskapens öppenhet och enkelhet, å andra sidan av sina karaktäriserande nyrénska kvaliteter i form av ljusa material och trädetaljer, armaturer, välgestaltade rumsligheter som det genomgående ljusschaktet i gathuset och den öppna trappspindeln i trapphuset.

Interiör och inredning har förändrats kontinuerligt sedan huset stod färdigt 1993. Inför moderbolagets flytt till byggnaden 2003 förändrades planlösningen på plan 6 och delar av cellkontoren togs bort. Wingårdh Arkitektkontor ansvarade för ritningarna.

Tidigare cellkontor längs med ytterväggarna är borta och kvar är ett antal mötes- konferenslokaler, pentryn och metallglaspartier.



Figur 79. Entréhallen i hörnet Kistagrand och Torshamnsgatan med sin uppglasade fasad mot den indragna entrén mot Kistagrand.



Figur 80. Entréhallen mot gården. I fonden är konferenslokalen belägen och till vänster i bild hittas trappan ned till garaget. Räcket sekundärt kompletterat med metallgaller och överbyggnad av limträ.



Figur 81. Karuselldörr i huvudentrén mot gården.



Figur 82. mönsterlagt kalkstens- och marmorgolv i bottenvåningens entréhall tillhör de kvalitativa inslagen från uppföran-





Figur 83. Trapphus med bearbetade omfattningar till hissdörrar, stengolv, armatur ritad av Nyréns och metallglasparti till kontorsutrymmena är inslag från tiden då huset uppfördes.



Figur 85. Trapphall med metallglasparti mellan trapphus och kontorslandskap.



Figur 87. Vy från kontorslandskap längs Torshamnsgatan mot den centrala ljusgården. Ljus träfanér är återkommande i interiören. Träslaget är sannolikt björk och troligen resultatet av 2003-års ombyggnad.



Figur 84. Kontorsutrymmen med portaler av trä och glaspartier, sannolikt från 2003-års ombyggnad. Linoleumgolven är sekundärt tillkomna, sannolikt i anslutning till att moderbolagets huvudkontor flyttade in.

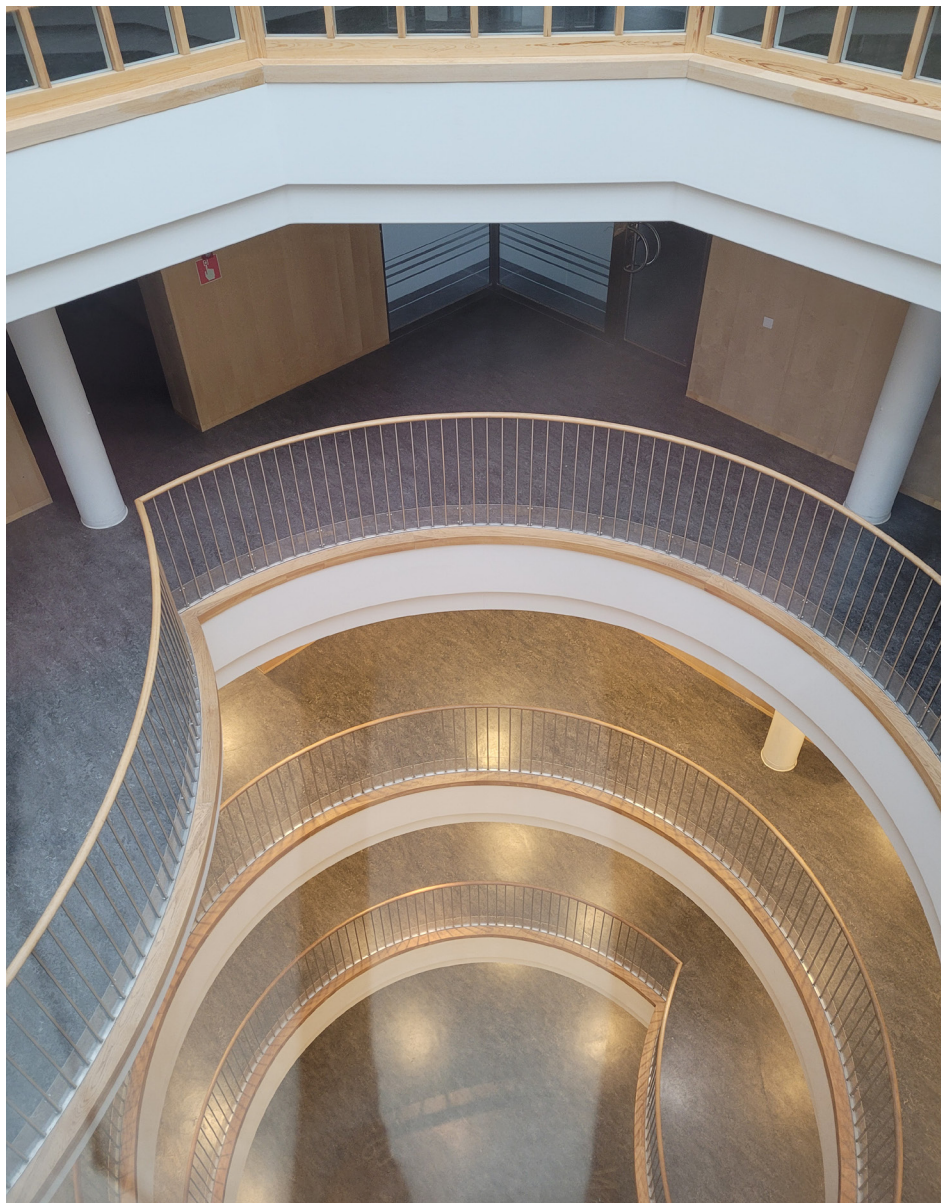


Figur 86. Öppet kontorslandskap med bevarat cellkontor. De röda färgställningen på gardinerna är sannolikt från 1990-talet.



Figur 88. Hörnrum mot Torshamnsgatan. Rummet planerades som konferenslokal, likt övriga rum i burspråken. Detta hörnrum på plan 6, inreddes dock kontor med konferensbord för Ericssons VD när moderbolagets huvudkontor flyttade in.





Figur 89. Ljuskärl i gathusetets mitt. Notera hur konvexa delar växlar mellan våningsplanen och skapar en variation av cirkelformer. Räcket är smäckt utfört av stål med handledare i trä. Kombinationen trädetaljer och vit sarg skapar rytm och regelbundenhet till de omväxlande cirkulära formerna.



Figur 92. Taklanterninen sedd från plan 6. Lanterninen har en historiserande form med en oktagonal trumma och tälttak av ribbverk och glas.



Figur 90. På plan 6 (direktionsvåningen) är ljuskärl inklädd i ett träglasparti med mönster som påminner om japanska skärmar. Bågarna är lackade mot ljuskärl och vitmålade mot kontorslandskapet.





Figur 93. Trapphus med dagsljusinsläpp från Torshamnsgatan, terrazzogolv, smäckra stål-räcken med trähandledare utgör kvalitativa arkitektoniska inslag i kontorsmiljön.



Figur 94. Räckt har distinkta former som framhäver trapploppets form.



Figur 95. Spiraltrappan återanvänder mandelformen som hittas i entrégården. Här bidrar den till en geometrisk lek med former som är med och formar tupplevelsen av en kvalitativ kontorsbyggnad.





Figur 96. Fönster i takuppgbyggnad som släpper ned ljus till trapphuset.



Figur 97. Förbindelsegång på gården mellan gathus och gårdshus tillkommen 2003 efter ritningar av Tomas Eriksson Arkitektkontor.





Figur 98. Foajén till hörsal/konferenslokal med kombinationen ljus trä och vitt som återkommer i interiörerna på kontorsvåningen. Rundade former präglar inredningen, från bardisken till de solavskärmande lamellerna.



Figur 99. Interiör, hörsal med sekundärt tillkomna fätöljer.



Figur 100. Integrerad handledare längs hörsalens gradängar. Träslaget är sannolikt björk.



Figur 101. I byggnaden finns fönsterbänkar av kalksten och fönsterbågar av furu. Flertalet är i senare skede målade vita, ursprungligen var de lackade.



# KULTURVÄRDEN

Kista arbetsplatsområde har i sin helhet ännu inte klassificerats av Stockholms stadsmuseum. Området i sig utgör en viktig årsring i stadens planering och utbyggnad och ett antal byggnader har i samband med nya detaljplaner och/eller bygglov på olika grunder tillskrivits höga kulturvärden. Här redogörs för de värdebärande berättelser, kulturhistoriska värden och värdebärande egenskaper som kan identifieras för Isafjord 4.

De värdebärande berättelser som de båda byggnaderna ger uttryck för hör främst ihop med Telefonaktiebolaget L.M. Ericssons moderna historia och utvecklingen av Kista till ett svenskt Silicon Valley. Av relevans är också berättelser om kontorsarkitekturens och kontorsarbetets förändring under 1900-talets sista då nya arbetssätt och arbetsformer bidrar till ny kontorsarkitektur samt hur Ericsson systematiskt valt att anlita kvalificerade arkitekter.

De kulturhistoriska värden som identifieras utgör preciseringar och en konkretisering av identifierade värdebärande berättelser ifråga om bevarade och läsbara egenskaper som berättar om byggnadernas respektive historia och sammanhang.

Värdebärande egenskaper utgör fysiska och bevarandevärda egenskaper som bidrar till byggnadernas karaktär och till läsbarheten och förståelsen för byggnadernas framför allt gestaltningssmässiga egenskaper och kvaliteter.

## VÄRDEBÄRANDE BERÄTTELSE

### ERICSSON OCH SVERIGES SILICON VALLEY

Kista arbetsplatsområde kom på 1990-talet att kallas för Sveriges Silicon Valley. Utvecklingen inleddes med att Ericssons dotterbolag SRA tillsammans med Rifa, ett annat Ericsson-bolag, lokaliserade sina stora utvecklings- och produktionsanläggningar hit. Samtidigt som SRA/ERA expanderade genom ett nytt huvudkontor av Nyréns arkitektkontor på 1990-talet får Ericsson också en dominerade roll inom svensk telekomindustri och inom Kista arbetsplatsområde med nya anläggningar. Byggnaderna inom Isafjord 4 vittnar indirekt om hur fabriksarbete ersattes av högteknologisk verksamhet som ägde rum i labbliknande produktionslokaler. De bågige kontorshusen, varav ett med en produktionsanläggning (dock utanför utredningsområdet), visar på Kistas utveckling under denna period.

### TVÅ EXPANSIVA PERIODER I ERICSSONS HISTORIA

SRA/ERA utgjorde ett viktigt dotterbolag till Ericsson och medverkade till utvecklingen och genombrottet av den mobila och digitala telekomteknologin genom NMT/GSM-systemen. SRA:s 1970-talsanläggning samlade SRA:s i Kista spridda personal och i komplexets laboratorium utvecklades prototyper och i produktionsdelen tillverkades komponenter till NMT-teknologin. Kontorslamellerna hyste både kontor och laboratorier.

ERA:s nya kontorshus uppfördes samtidigt med och med anledning av den digitala och mobila telefonins (GSM) utveckling och genombrott under 1990-talet och som Ericsson och ERA i högsta grad medverkade till. ERA:s kontorshus uppfördes som huvudkontor i en tid då den mobila teknologin gjorde Ericsson och ERA världsledande och hyste ERA:s direktion.

### ERICSSONS ARKITEKTVAL

Av valet av arkitekt, både för SRA:s anläggning och ERA:s huvudkontor, framgår att Ericsson (med dotterbolag) haft en medvetenhet kring betydelsen av kvalitativ arkitektur. Bolaget hade som ambition att själva äga sina anläggningar och anlitate återkommande samma arkitekter, inte sällan tillhörande tidens mest namnkunniga: Ture Wennerholm, Anders Berg Arkitektkontor, Nyréns Arkitektkontor och Wingårdhs med flera.

Systematiken kring att använda sig av inbjudna tävlingar och parallella uppdrag handlar både om att återanvända etablerade relationer med arkitekter bekanta med att arbeta för Ericsson, och om att bjuda in nykomlingar för att hitta nya lösningar, inte minst viktigt i tider då arbetsätt och arbetsformer förändras. Metoden hävdas bidra till arkitektonisk kvalitet och framför allt vässas uppdraget i konkurrensen mellan arkitektkontoren. Medan SRA:s 1970-tals anläggning utgör ett kvalitativt exempel på modernistisk kontorsarkitektur inte minst ur materialsynpunkt, är ERA:s huvudkontor från 1990-talet en representant för en nyanserad men ändå dekorativ och materialrik nyfunktionalism.

### FRÅN CELLKONTOR TILL ÖPPET LANDSKAP

Både SRA:s och ERA:s kontor försågs med cellkontor men med olika förtecken som berättar om hur nya arbetsformer kräver nya kontorslokaler. Medan SRA:s celler förlades längs långa mittkorridorer vilka utgjorde effektiva transportsträckor, organiserades ERA:s kontor kring öppna gemensamma ytor för spontana möten. Inom Ericsson diskuterades kontorsarbetet som förändrades av den digitala och mobila teknologin och man sökte nya arbetssätt och lokaler som bättre överensstämde med tidens idéer om kreativitet och innovation. I anslutning till den öppna ljusgården grupperades pentry och ytor med servicefunktioner som skulle bidra till interaktion. Ytorna beskrivs som torg och mötesplatser vilket berättar om hur stadsmässiga kvaliteter används för att utforma de nya kontorslokalerna.

## KULTURHISTORISKA VÄRDEN

De två byggnaderna utgör tillsammans ett arkitektoniskt betydelsefullt och välbevarat kontorskomplex där två epoker – 1970-talets sena modernism och 1990-talets postmodernism/tidiga nyfunktionalism – tydligt möts. Exteriört uppvisar båda byggnaderna hög gestaltningssmässig kvalitet och en omsorg i material, proportioner och detaljering som placerar dem väl i sina respektive tiders arkitekturhistoria. Tillsammans berättar de om Ericssonkoncernens utveckling i Kista under en period då tekniskt och organisatoriskt framåtskridande omsattes i ambitiösa byggnadsprojekt.

### 1970 TALSKOMPLEXET – SENMODERNISM MED HORISONTALITET OCH TRANSPARENS

SRA-komplexet från 1970-talet kännetecknas av en stringent volymbehandling där tre parallella kontorslameller organiseras med avtrappande höjd mot söder. Vissa byggnadsdelar är upphöjda på pelare, vilket följer modernismens ideal pilotis och bitvis ger komplexet en lätt och svävande karaktär. Denna konstruktion möjliggör en öppen och genomsiktlig bottenvåning i entrévolymen, präglad av glasade fasader och siktlinjer. Här skapas en fysisk och visuell koppling mellan entrégård, entréhall och innergård samt mellan Kistagången och entrégård, vilket stärker byggnaden som en del av det offentliga rummet.

Den uppglasade matsalen i markplan, med tydliga utblickar mot gården, är ett tidstypiskt uttryck för 1970-talets arbetsplatsideal där gemensamma funktioner placerades i direkt relation till markplan. Matsalen, passagen från Kistagången och entrévåningens transparens illustrerar tillsammans en vilja att skapa tillgänglighet och socialitet genom rumsrig öppenheter.

Mellan de tre lamellerna ligger lägre, sammanbindande volymer som formar intima och lugna gårdar. Dessa gårdar domineras av den vintergröna växtlighet som var typisk för tiden och bidrar till att mjuka upp komplexets övergripande geometriska stramhet. Den vintergröna karaktären utgör dessutom en kontinuerlig länk till Grönlandsparken och förstärker sambandet mellan byggnad och landskap.

Fasaderna präglas av en stark horisontalitet, förstärkt av fönsterband, breda fogar och platta tak. Det mörka, hårdbrända teglet skapar en markerad tyngd och slutenhet, medan de uppglasade trapphusen längs Kistagången fungerar som vertikala accenter. Dessa trapphus bryter ned volymernas längd, ger en varierad rytm åt fasaden och bidrar till en mer kvarterslik uppdelning. Kombinationen av horisontell struktur och vertikala glasvolymer är typisk för 1960- och 1970-talets kontorsarkitektur baserad på cellkontor och långa mittkorridorer, men här utförd med ovanligt hög precision.

Materialbehandlingen förstärker helhetsintrycket av robust modernism. Klinkergolv i bottenvåningen, terrazzo med brun ballast i trapphusen och profilerade plåtdetaljer uttrycker en materialpalett som både var typisk för tiden och utformad för lång hållbarhet. Den profilerade plåten är en stark tidsmarkör för 1970-talet som "plåtårtiondet" och går igen även i fasadpartier. Tegelfasadernas utförande utan stötfogar och med en karakteristisk kulör förstärker autenticiteten och bidrar till byggnadens kulturhistoriska betydelse.



Interiört är inga ursprungliga kontorsytor bevarade i 1970-talsskick, men trapphusen, materialdetaljer och vissa tekniska funktioner – såsom lastmottaget till köket och garaget – har fortsatt högt värde. En viss ombyggnad har ägt rum under tidigt 2000 tal, bland annat i matsalen, men förändringarna är inte av sådan karaktär att de förvanskar helheten.

## 1990-TALSBYGGNADEN – VARIATION, URBANITET OCH HÖG MATERIALPRECISION

ERA-byggnaden från det tidiga 1990-talet introducerar ett annat arkitektoniskt språk. Den har en urban karaktär med en gathus/gårdshus typologi som associerar till innerstadens kvarter. Gathuset i sex våningar, gårdshuset i fyra och den mandelformade gården skapar en komplex volymsammansättning där rörelse, sekvens och rumsvariation varit centrala motiv.

Kurvaturen i fasadliv och entréer längs Kistagången är typisk för perioden och kontrasterar mot den annars regelbundna fasadrytmen. Fasaderna är variationsrika med inslag av röd puts, natursten, träfönster, ekpartier, burspråk samt kraftigt utkragade våningslister. Dessa komponenter skapar ett fasaduttryck som rör sig mellan postmodernismens lekfullhet och den kommande nyfunktionalismens stramare hållning och nyktra materialval.

Det urbana greppet förstärks av sockelvåningens utformning där stenpartier, större glasytor och vertikala pelare skapar en solid bas. Ovanför tar en mer rytmisk och varierad fönstersättning vid, med fönster av olika storlek, form och djup. Kombinationen av variation inom en ordnad ram visar på 1990-talets intresse för komplexitet utan att överge den strukturella tydlighet som var på väg att etableras.

Materialanvändningen är både exklusiv och återhållsam. Interiören innehåller kalksten, äggoljetempera, träfanér, stål och terrazzo – material som kombineras i lugna, naturnära färgtoner och framhäver byggnadens detaljrikedom. Exteriört återkommer trä, koppar, natursten och puts, vilket skapar en varm och taktill helhet. Mycket av den ursprungliga material- och kulörverkan är dock ersatt.

Ljuskgården är ett arkitektoniskt nyckelrum i ERA-byggnaden. Den överljusbelysta ljuskgården är på plan sex utformad med ett trä glasparti av japanskinspire-rad geometri som ger rummet en stark identitetsbärande kvalitet. Ljuskgårdens form skiftar mellan våningsplanen och skapar en subtil men effektiv variation. Räckan i stål och trä och den vita sargen ger ljuskgården en rytmisk lätthet som är typisk för tidens estetiska ideal.

Exteriört finns flera viktiga kvaliteter: påkostade fönster, kopparbeklädnad, burspråk och proportionerad detaljering. Taken är avskalade och hålls visuellt enkla, även om vissa tekniska ttakuppbyggnader stör helhetsintrycket något. Förbindelsegången mellan ERA och 1970-talsbyggnaden är en viktig komponent i helheten och uttrycker tanken på ett sammanhållet kontorskomplex och håller hög gestaltningsmässig kvalitet.

## SAMSPEL MELLAN EPOKER

Tillsammans bildar de två byggnaderna ett ovanligt tydligt tidsdokument över kontorsarkitekturens utveckling i Sverige. De representerar två olika gestaltungsideal men står i nära dialog med varandra genom utemiljö, skala och materialitet. Kontrasten mellan 1970-talets horisontella, tunga modernism och 1990-talets urbant varierade och materialriktade arkitektur förstärker den samlade förståelsen av Ericssons roll i Kistas tillväxt.

Trots senare ingrepp – särskilt interiört i ERA huset – är båda byggnaderna fortsatt starka och läsbara som representanter för sina respektive epoker. Tillsammans utgör de en helhetsmiljö med hög gestaltning och betydande kulturhistoriskt värde.



Figur 102. Från gathusets övre våningar har man god överblick över 1970-talskomplexet. Härifrån uppfattas hur 1990-tals byggnaden förhåller sig till de äldre komplexets dimensioner och volymbehandling.

## VÄRDEBÄRANDE EGENSKAPER

### SRA:S 1970-TALSKOMPLEX

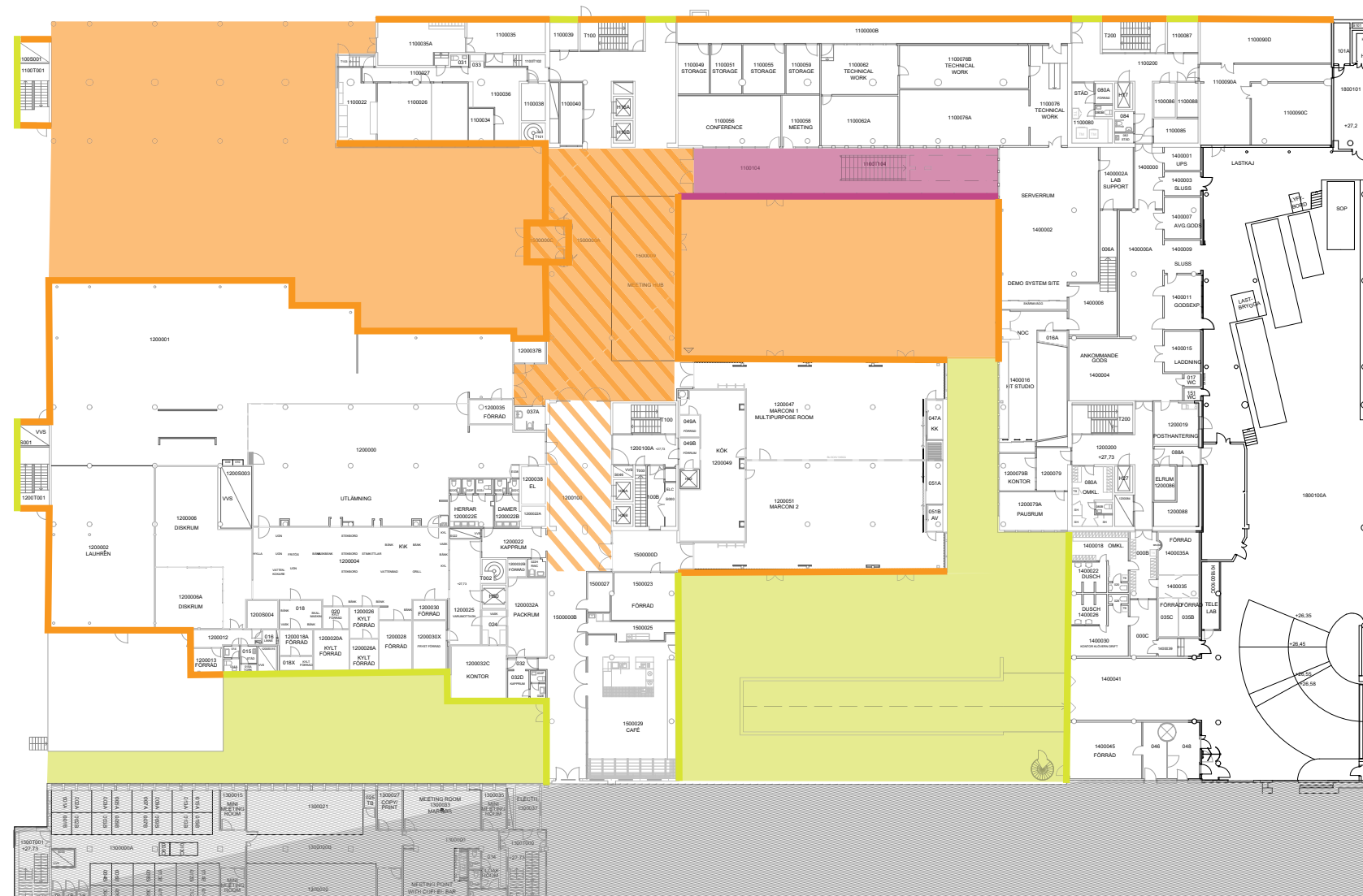
- Kontorsvolymernas horisontalitet, linjeverkan och materialitet
- Kontorsvolymernas mur- och skivverkan
- Fönsterband
- Trapphusens glasade fasader och trapploppens geometriska linjespel i fasad
- Trappornas smidesräcken och terrazzogolv
- Bottenvåningarnas genomsiktighet och öppenhet mot uterummen
- Bottenvåningens klinkergolv
- Förbindelsegången på gård med limträkonstruktion och fribärande glasfasad
- Gårdarnas vintergrönska och geometriska karaktär

### ERA:S 1990-TALSKOMPLEX

- Volymbehandlingen med gathus, gårdshus och gård som återanvänder kvartersstadens typologi
- Entrégårdens mandelform
- Fasadernas material- och variationsrikedom med utkragade våningslister, fönsterpartier med omväxlande storlek och utformning, putsade partier i rött, stenpelare och fasadsten, metallglaspartier i bottenvåningen och karuselldörrar
- Fönster i trä (lackad furu och svartbetsad ek)
- Fasadernas kurvaturer både på gård och i gatufasadens bottenvåning
- Taklanterninens historiserande form
- Ljuskgården med träglasparti på plan 6, öppningarnas kurvatur och stålrecket med träledare
- Spiraltrappor med terrazzogolv och räcken i stål och trä
- Metallglaspartier
- Belysningsarmaturer ritade av Nyréns
- Entrévåningens öppenhet och diagonala orientering
- Entrévåningens mönsterlagda kalkstens- och marmorgolv i varierande kulörer



## VÄRDERING FASADER, RUMSLIGHETER OCH YTOR/MATERIAL



Planer på denna och följande sidor illustrerar värdebärande egenskaper hos de bägge byggnaderna översatt i fasad, rumslighet och yta/material och bör läsas tillsammans ovanstående avsnitt (2.1 Värdebärande egenskaper).

I det följande används en tregradig skala: visst värde, särskilt värde och högt/synnerligen högt värde, vilket korresponderar med Stockholms stadsmuseums klassificering.

Värderingen utgår ifrån graden av synlighet från gata och allmän plats och syftar till att beakta läsbarheten hos byggnaderna och byggnadsdetaljerna och därmed förståelse för byggnadernas funktion, betydelse för Ericsson och ursprungliga gestaltning.

Entréplan utgörs av SRA:s bottenvåning. Entréplan/ plan 1 inkluderar ERA:s bottenvåning medan plan 3 representerar de övre våningsplanen i båda byggnaderna. Takplanen inkluderar SRA:s teknikvåning samt ERA:s överbyggnader (lanternin samt trapphus).

På planerna är fasader, rumsligheter och ytor/ material markerade. Här betyder fasad den exteriöra väggytans gestaltade helhet med ingående delar som exempelvis fönster, och material. Begreppet rumslighet avser hur ett rum är organiserat volymmässigt och interagerar med andra rum. Yta/material refererar till specifika detaljer, främst golv, interiört.

*Entréplan, SRA.*

## VÄRDERING

1. Högt/synnerligen högt värde
2. Särskilt värde
3. Visst värde

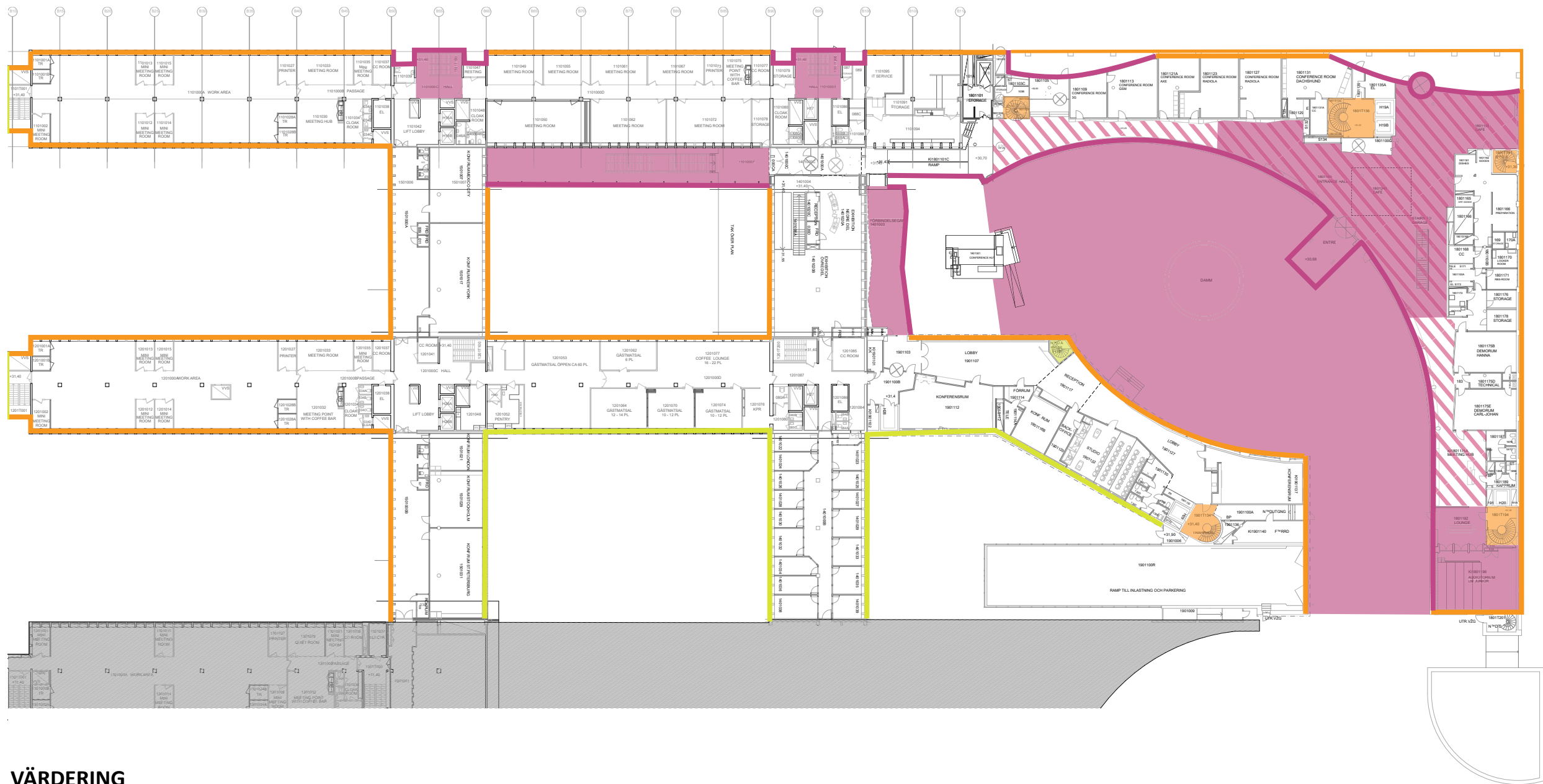
## Fasad

## Rumslighet

Yta/material







## VÄRDERING

1. Högt/synnerligen högt värde
2. Särskilt värde
3. Visst värde

Fasad

## Rumslighet

Yta/material

\_\_\_\_\_

Figure 1



\_\_\_\_\_

100

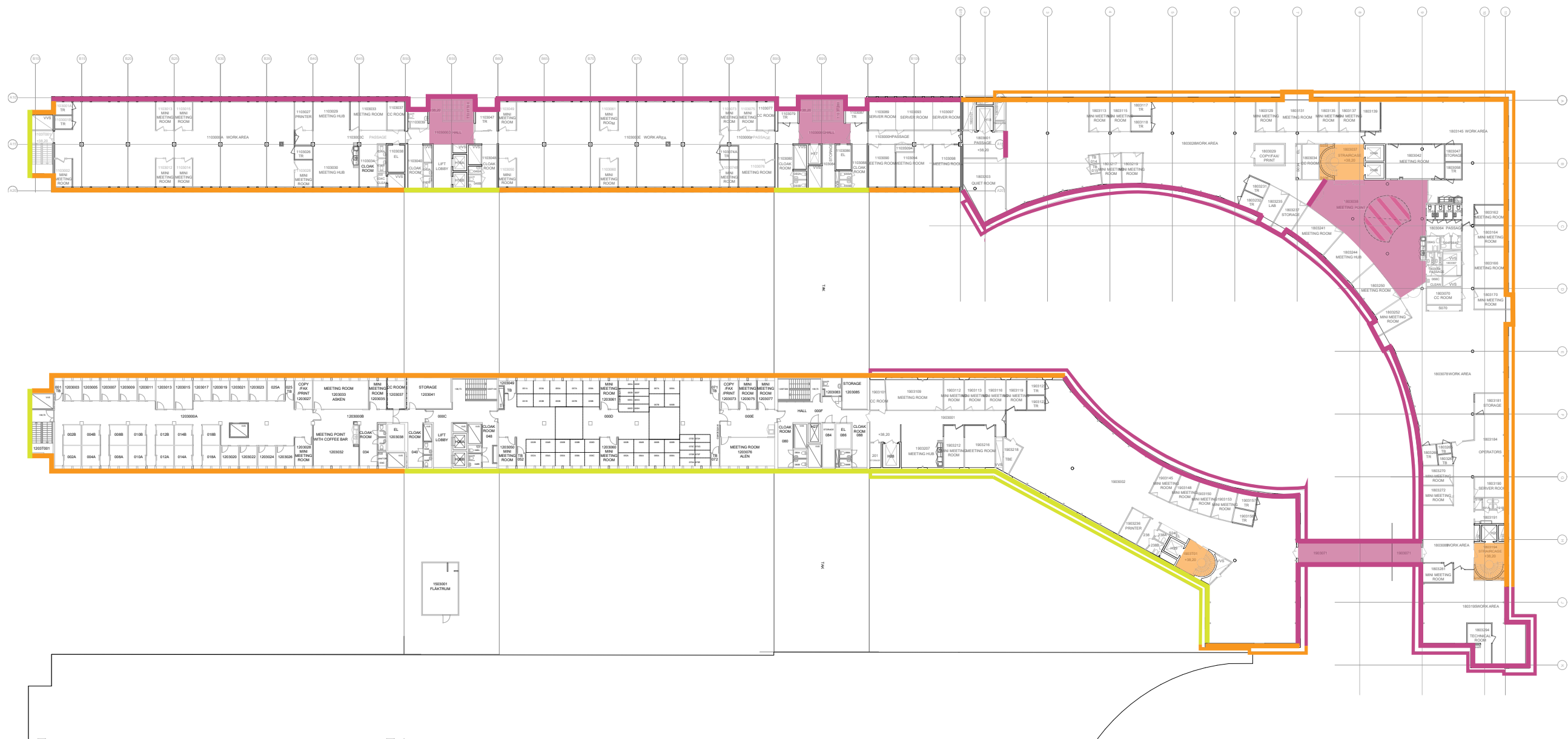


\_\_\_\_\_



*Plan 1 SRA samt entréplan ERA.*



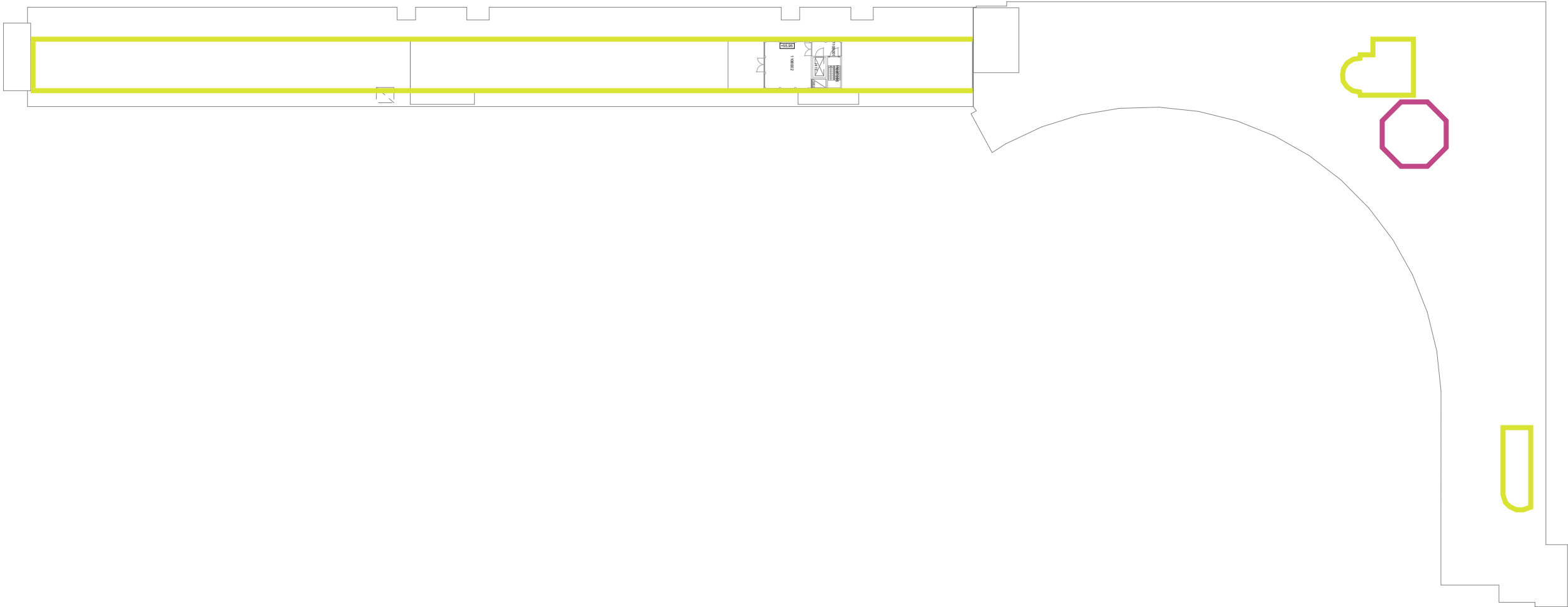


VÄRDERING

|                                | Fasad | Rumslighet | Yta/material |
|--------------------------------|-------|------------|--------------|
| 1. Högt/synnerligen högt värde |       |            |              |
| 2. Särskilt värde              |       |            |              |
| 3. Visst värde                 |       |            |              |

Kontorsplan SRA & ERA.





- VÄRDERING**
- 1. Högt/synnerligen högt värde
  - 2. Särskilt värde
  - 3. Visst värde

| Fasad                                                                                | Rumslighet                                                                            | Yta/material                                                                          |
|--------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------|
|  |  |  |
|  |  |  |
|  |  |  |

Takplan SRA & ERA.



# FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR FÖRÄNDRING

Att integrera kulturmiljöfrågorna tidigt i planprocessen är avgörande för att skapa hållbara och väl avvägda beslut om den byggda miljön. Genom att tidigt identifiera kulturhistoriska värden kan planeringen både ta tillvara platsens kvaliteter och undvika konflikter längre fram i processen. En förankrad förståelse av byggnaders och miljöers historia, struktur och karaktär fungerar som en resurs i gestaltungs- och avvägningsarbetet, och säkerställer att utvecklingen sker varsamt och i dialog med det som redan finns.

## ETT KISTA MED NYA VILLKOR

Kista har sedan tillkomsten varit en stadsdel i förändring. Verksamhetsområdet som upplevt en så dynamisk utveckling som Sveriges nav för telekom och IT har aldrig varit "färdigbyggt". Där har rivits och kompletterats kontinuerligt även om konjunktursvängningar tidvis inneburit lugnare perioder. Kring millennieskiftet inleddes satsningen på Kista Science City som tagit sig uttryck ibland annat Kista torn och Victoria Tower. Samtidigt expanderade Kista galleria.

En strukturell omvandling pågår. Kista är del av en utpekad regional stadskärna och ett omfattande bostadsbyggande har ägt rum eller är i planeringsstadiet. De nya bostäderna har i huvudsak förlagts utanför arbetsplatsområdet men i anslutning till det. Nyligen har omstruktureringen nått in i arbetsplatsområdet, ett kontorskluster som inte med självklarhet behåller den attraktivitet och den position på marknaden som det hittills haft.

Arbetsplatsområdet har en stadsmässig uppbyggnad med ett allt stadsmässigare innehåll. En medveten utveckling till att göra arbetsplatsområdet till en funktionsblandad stadsdel med både dag- och nattbefolkning är inledd och stöds av aktivt av Stockholms stad. Ett viktigt syfte är skapa ökad trygghet men en övergripande ambition är att stärka områdets attraktivitet och dragningskraft generellt.

I skrivande stund pågår om- och påbyggnad av kvarteret Skalholt vid Kista Torg, ett kontorskvarter från 1985 som nu omvandlas och där man tillskapar många hundra lägenheter.

Från kulturmiljösynpunkt utmanar detta den skarpa funktionsseparering som ABC-staden Kista planerades med. Från kulturhistorisk synpunkt är den ideala utvecklingen av Stockholms ABC-städer att den ursprungliga strukturen respekteras och att samtliga beståndsdelar utvecklas inom respektive zon. När så inte är möjligt blir alternativet att bibehålla en god läsbarhet kring den ursprungliga planeringen. I exempelvis Vällingby och Farsta har den ursprungliga utbyggnadsfasen på 1950-talet en särställning ifråga om kulturvärden och vilken läsbarhet som behöver värnas. I Kista arbetsplatsområde har inte de äldsta byggnaderna samma status, här är den kontinuerliga utvecklingen lika viktig att belysa. Men byggnaderna från den första etableringsfasen är naturligtvis centrala vad gäller den historiska läsbarheten. De svarar för ett tidsdjup och möjliggör förståelse för när den remarkabla utvecklingen i Kista tog fart.

Vid en fortsatt utveckling i den riktning som nu påbörjats inom kvarteret Skalholt är det av största vikt de anläggningar som omvandlas får behålla värdebärande karaktärsdrag och att läsbarheten kring hur byggnaderna ursprungligen disponerades och användes värnas noga.

## TVÄRBANAN GER ÄNDRADE FÖRUTSÄTTNINGAR

Om några år kommer Tvärbanan att förlängas från Bromma flygplats till Helenelund. Sista sträckan före Helenelund kommer att utgöras av Kistagången och hållplats Kistamässan kommer att vara belägen i nära anslutning till kvarteret Isafjord. Trafikstart är planerad till 2030.

Att Kista kommer att trafikeras av spårväg innebär dels att stadskaraktären ändras till en än mer urban miljö, dels att rörelsemönster och flöden förändras. Förutsättningarna för kommersiella verksamheter i byggnadernas bottenvåningar stärks avsevärt längs spårdragningen. För kvarteret Isafjord som ligger nära en hållplats är det i högsta grad relevant.

Torshamnsgatans viadukt över Kistagången kommer att rivas, något som ytterligare ändrar förutsättningarna för befintliga byggnader i Isafjord. 1990-talsbyggnaden som är uppförd med rampen vid viadukten som förutsättning blir bättre exponerad, byggnaden kommer att få ett mer traditionellt, renodlat hörnläge. Ur ett stadsbyggnadsperspektiv är detta positiva förändringar och i planarbetet kommer det att undersökas hur de nya förutsättningarna för att bidra till stadsliv kan tas tillvara.

Från kulturhistorisk synpunkt bedöms det vara helt skilda förutsättningar vad gäller möjligheter och komplikationer ifråga om ändring av bottenvåningarna för 1990-talsbyggnaden och 1970-talshuset.

1990-talsbyggnaden har en klassisk sockel bestående av ett tvåvåningsmotiv som har förebilder bland annat i stenstadshusen i Stockholms innerstad från tidigt 1900-tal. Den nedre delen av fasaden antyder en stadsmässighet som skulle kunna drivas längre genom utökade öppningar. Sockeln har en tydlig indelning och rytm genom markerade pelare som delar in sockeln i fack. Dessa fack bedöms vara tåliga för utökade glasytor, nya entréer och skyltar. Den noga utvalda materialkombinationen betong, granit, ek och varmröd puts är dock viktig att respektera. Kontorsentréerna ligger väl skyddade genom indrag i fasaden. Ändringar av dessa indrag kan vara utmanande i relation till kulturvärdena. Entréer bör i första hand vara utförda som karuselldörrar.

I 1970-talsbyggnaden finns inte samma förutsättningar till anpassningar för en mer aktiv bottenvåning. Byggnadens utpräglade modernistiska uppbyggnad gör att den saknar sockelvåning. De tegelklädda fasadelementen fortsätter hela vägen ned till mark, bortsett från en minimal betongsockel. Byggnaden har ändå ett direkt möte med gatan, den tar inte avstånd från gatan såsom många andra modernistiska kontorsanläggningar. Det bedöms därför vara möjligt att pröva hur mötet med marken och gatan kan anpassas till den nya situationen med spårvagnstrafik. Det kan vara möjligt med lokala öppningar. Dessa bör om möjligt utföras distinkta och med en stark arkitektonisk idé som tydligt skiljer ut dem som tillägg. Det bedöms från antikvarisk synpunkt vara svårt att göra någon långtgående ändring i byggnadens materialverkan som att införa en avvikande sockelvåning. De glasade trapphusen är känsliga för ändringar.

Eftersom det finns begränsningar ifråga om hur bottenvåningen kan öppnas upp och anpassas till den nya kontexten kan det från stadsbyggnadsperspektiv vara angeläget att portiken vid Kistagången, i mötet med Grönlandsgatan, kan nyttjas för ökade stadskvaliteter.

Portiken är en viktig del i den modernistiska grammatiken eftersom den öppnar upp stadsrummet, erbjuder en dynamisk entrésituation och ger utrymme för pilotis, pelare, att ta plats i den arkitektoniska kompositionen. Portiken ligger i direkt kontakt med det offentliga rummet och är i grunden ett känsligt utrymme såväl kulturmiljö- som gestaltningsmässigt. Den omgestaltung som gjorts under 2020-talet, delvis som ett konstnärligt projekt, har dock minskat den antikvariska aspekten av känsligheten. Det bedöms därför finnas visst handlingsutrymme att tillgodose behov av nya eller ändrade funktioner här. Öppenheten och genomsikten är viktiga faktorer att värna liksom att pelarna får en fortsatt tongivande roll.

## SRA:S BOTTENVÅNING

1970-talsbyggnadens uppbyggnad med flyglar och gårdsbildningar ger en upplöst och komplex situation vad gäller bottenvåningen. Graden av offentlighet varierar mellan olika fasadavsnitt och gårdsutrymmen, något som också påverkar känsligheten för ändringar. Delar som har visuell kontakt med Grönlandsgatan och Grönlandsparken är känsligare än de inre gårdarna.

Gemensamt för stora delar av fasaderna och utrymmena i bottenvåningen kring gårdarna är att de har en öppen karaktär med glasade fasader och genom-sikt mellan olika delar. Detta karaktärsdrag bör värnas. De sammanhängande öppna ytorna med klinkergolv innanför huvudentrén är särskilt angelägna att hålla ihop. De kan med fördel ges en nyckelroll även vid ny användning. Den stora (med vikkvägg delbara) hallen innanför entréhallen har gjorts om i början av 2000-talet och är mer tålig för ändringar i planlösning och av ytskikt.

Matsalsvolymerna som i grön plåt drar sig utanför den strikta flygelindelningen bedöms vara viktiga för förståelsen av hur byggnadskomplexet fungerat under Ericsson-eran. Matsalen har varit en viktig mötesplats och de gröna volymerna i glas och plåt har stor betydelse även arkitektoniskt, inte minst i samspelet med gårdarnas grönska och den vintergröna grönskan i synnerhet.

## ERA:S BOTTENVÅNINGAR

I 1990-talsbyggnaderna har det ända sedan uppförandet funnits generösa ytor och funktioner som konferens- och mötesavdelningar. Här lades in påkostade golv som idag kan konstateras är starkt tidstypiska men av ovanligt hög gestaltningsmässig kvalitet. Även undertaken utformades med omsorg. Ett särskilt utropstecken utgörs av den lilla hörsalen och dess foajé som är ett stycke utsökt välbevarad 1990-talsarkitektur.

Betydande ändringar har dock gjorts i dessa bottenvåningar och det finns fortsatt möjligheter att anpassa dem efter nya behov. Öppenhet och genomsikt bör prägla de mest strategiska utrymmena, såsom ytorna mellan gatu- och gårdsentré i byggnaden längs gatorna. De vackra kalksten- och marmorgolven bör beaktas i samtliga utrymmen.



## FÖRBINDELSEGÅNGAR OCH LÄNKAR

Efter Ericssons tid i byggnaderna finns det tre förbindelsegångar inom komplexet. Två av dessa tillkom i samband med bygget av ERA. En utgörs av en förbindelsegång i luften två våningar upp mellan de två 1990-talsbyggnaderna och som är samtida med dessa. Länken är viktig som vittnesbörd om hur anläggningen disponerats och fungerat med kontakt mellan olika avdelningar inom företaget. Den hjälper också till att skapa en värdebärande slutenhet runt gården.

Samtida med förbindelsegången är också den länk med glasklädd trästomme som kopplar samman bottenvåningarna och entréytorna inom 1970-tals och 1990-talsetapperna. Länken är högklassigt utformad som ett tydligt tillägg. Den utgör en symbol för hur anläggningen byggdes ut på 1990-talet.

Den tredje länken kopplar samman bottenvåningarna i 1990-talsbyggnaderna i anslutning till 1970-talsbyggnaden. Länken tillkom 2003 i samband med andra ändringar som gjordes då koncernledningen flyttade in i komplexet. Den smäckra glasfasaden uppbyggd med s.k. structural glazing, det vill säga ett fasadsystem utan metallprofiler, är typisk för sin tid. Invändigt har länken ett naturstensgolv och ett bearbetat undertak. Som väl genomfört tillägg och symbol för att koncernens ledning satt i byggnaden några år innan ett nytt huvudkontor stod färdigt bedöms länken vara känslig för rivning eller ändring.

## STRAMA GÅRDAR MED OLIKA GRAD AV POTENTIAL

Inom SRA:s anläggning finns fyra gårdar, varav två är kringbyggda och två öppna mot Grönlandsgatan. Gårdarna utmärks av stramt utformade hårdgjorda ytor med geometriskt utformade planteringar av buskar och träd. De öppna gårdarna mot Grönlandsgatan utgjorde från början en förlängning av Grönlandsparken på andra sidan gatan som grep in i anläggningens inre och genom bottenvåningens genomsiktighet även hade sin fortsättning in på de inre gårdarna. Idag binds gårds- och gaturum samman genom täta låga buskage i fastighetsgräns och träd på ömse sidor om gatan och bildar en mjuk övergång som är viktig att värna ur kulturmiljöperspektiv. Särskilt entrégårdens buskage som mjukar upp mötet mellan fasader och markyta har stora kvaliteter som med fördel även fortsättningsvis kan bidra till kvaliteter i en eventuell boendemiljö. Detsamma gäller de kvarvarande tidstypiska inslagen av vintergrönt som bidrar till intimitet året om. Matsalens utbyggnader i grön plåt korresponderar och samspelar både i skala och i kulör med grönytorna och bör återanvändas som allmänna ytor med tillgång till gårdarnas uterum.

Gatans gröna karaktär har minskat med mängden förtätningar varför kvarvarande grönytor och särskilt de öppna gårdarna, har betydelse för läsbarheten och förståelsen för anläggningens tillkomst och tidens och bolagets syn på vikten av gröna utemiljöer.

De inre gårdarna är välbevarade exempel på 1970-talets grönplanering men är likväl mindre känsliga för förändring genom sin begränsade synlighet från allmän plats. Den geometriska karaktären kan vidareutvecklas med större inslag av grönska för att skapa en privat karaktär.

Också ERA:s nya huvudkontor från 1990-talet inkluderade en medveten gestaltning av utemiljöerna. Särskilt den mandelformade entrégården vittnar om en hög arkitektonisk ambitionsnivå. En trädkrans flankerar gårdsrummets fasader och bildar ett grönt inslag som ytterligare definierar mandelformen. Gårdsytan är i sin helhet hårdgjord med betongsten varför trädens grönska utgör en nödvändig kontrast. Även pollarna ingår i ursprungsgestaltningen och den centralt placerade rundeln som bryter upp den stora ytan. Utan dessa inslag går mycket av gårdens postmoderna karaktär förlorad och de kan därför sägas vara känsliga för förändring.

Den ursprungliga gestaltningen är delvis förändrad genom den tillbyggda förbindelsegången från 2003 och den lilla möteslokalen som uppförts på gårdens inre delar. Ytorna kring dessa är mindre känsliga för förändring och har potential genom sin småskaliga rumslighet att fungera som en mer privat yta med friare utformning.

## TÅLIGA KONTORSVÅNINGAR

SRA:s långa kontorsskepp med numera öppna våningsplan utan cellkontor bedöms ha en utpräglad tålighet för nya rumsbildningar och nya funktioner så länge det inte innebär att fönsterbanden bryts med nya mellanväggar eller byggs för på annat sätt.

I 1990-talsbyggnaderna finns också goda möjligheter att ändra dispositionen. Ljugården genom gathusets samtliga kontorsplan ger dock särskilda förutsättningar för kommunikationer och planlösning på planen.

## FASADER MED OLIKA GRAD AV KÄNSLIGHET

Både SRA:s och ERA:s byggnader har konsekvent utformade fasader av hög gestaltningsmässig och materialmässig kvalitet. Fasaderna ovan bottenvåningarna bedöms generellt vara känsliga för ändringar av fasadmaterial eller fönster. Materialkombinationerna är noga utvalda och för 1970-talsbyggnaden är sammansättningen starkt tidstypisk. Plåtinklädnaden kring de exponerade uppglasade trapphusen mot Kistagången är effektiv och en särskilt framstående användning av aluminiumplåt i arkitekturen. Plåtklädda våningar mot kvarterets inre bedöms vara något mer tåliga ändringar.

I en viktning av hur känsliga 1970-talsbyggnadens fasader är för ändringar är bedömningen att känsligheten är störst i fasaderna mot Kistagången. Här avspeglas det tydliga, konsekventa och eleganta linjespelet tydligast där byggnadens skarpa siluett accentueras av ett effektivt linjespel: Horisontella linjer i form av fönsterband och fogar samt de tydliga vertikallerna vid trapphusen, understrukna av skuggbildningar vid indragen på var sida om trapphusens glasfasader. Fasaderna mot gården är mindre känsliga eftersom byggnadskropparna skymmer varandra och träd på gårdarna skymmer eller diffuserar delar av fasaderna. De tvärställda trevåningslänkarna som binder samman kontorsskeppen och även till viss del matsalsvolymerna påverkar också hur mycket man ser av gårdsfasaderna. Man kan inte uppleva samma helhet som i fasaden mot Kistagången.

Den lägsta flygeln som ligger närmast sentida Ericssonbyggnad inom Isafjord 5 är mindre känslig av den anledningen att den är kortare och lägre och därmed

inte har samma anslående verkan i omgivningen. De tre trappande gavlarna mot Grönlandsgatan är ett effektivt motiv i stadsbilden men de bedöms inte ha högsta känslighet – fasadmålningen har förändrat kompositionen och de icke ursprungliga fönsteröppningarna i de två andra gavlarna skulle kunna ersättas med andra lösningar som bättre respekterar ursprungsarkitekturen.

ERA:s fasader ovan sockel (gathuset, gårdshuset har ingen markerad sockel) har en synnerligen gedigen utformning i släta betongelement och kopparklädda utsprång med uppvik upp mot påkostade kopparklädda fönster och burspråk. Fasaderna är till sin typ och uppbyggnad känsliga att ändra. Generellt bedöms gathuset vara känsligare än gårdshuset med tanke på placering och synlighet i stadsbilden. Gårdshuset har inga burspråk och en enklare bottenvåning.

Gathuset har två framsidor, möjligen kan det anföras att dess gårdsfasad till och med är den egentliga huvudfasaden. Den svängda högresta fasaden är synnerligen elegant. Byggnaden lider mot gården heller inte av de nivåskillnader vid rampen i mötet Torshamnsgatan-Kistagången som där påverkar fasaden negativt. Av den anledningen och med tanke på gårdens representativa karaktär bedöms gathusets fasader lika känsliga som gatufasaderna. Eventuella fasadändringar behöver studeras ingående.

## TAKLANDSKAPET ÄR OBEARBETAT

Både 1970-talsanläggningen och 1990-talsbyggnaderna har anspråkslösa och enkla tak utan terrasser eller andra bearbetade delar. Takytorna på 1990-talsbyggnaden är täckta av papp. Teknikrummen är klädda i plåt. Plåtbeklädnaderna håller hög kvalitet på 1970-talsbyggnaderna medan bandtäckningen på 1990-talsbyggnadernas uppbyggnader är bucklig och illa utförd. Undantaget är lanterninen som ger ljus till Ljugården. De värdebärande karaktärsdragen är få i taklandskapet.



# REKOMMENDATIONER

## GENERELLA REKOMMENDATIONER FÖR FORTSATT UTVECKLING

- Låt byggnaderna behålla sina värdebärande karaktärsdrag och värna läsbarheten av respektive tidsperiod och karaktär.
- Vid nya bostäder inom arbetsplatsområdet: säkerställ att historiska lager och tidsdjup fortsatt går att läsa.

## 1970-TALSBYGGNADEN (SRA)

- Fasaderna mot Kistagången är mest känsliga – bevara linjespelet och kombinationen av horisontella och vertikala element. Undvik ändringar i de glasade trapphusen.
- Utforma eventuella lokala öppningar i bottenvåningen som distinkta och tydliga läsbara tillägg. Tillskapa inte en ny sockelvåning.
- Behåll och utnyttja byggnadens material- och linjeverkan. Gårdsfasader är mindre känsliga. Kan loftgångar fungera som balkonger för att vidareutveckla fasadernas linjeverkan?
- Undersök hur portiken kan användas för ökad stadsmässighet, men:
  - Bevara öppenheten och genomsikten.
  - Låt pelarna fortsatt spela en tongivande roll.
- Återanvänd förbindelsegången som allmän yta. Kan förbindelsegången från 1990-talet fungera som vinterträdgård?
- De trappande gavlarna mot Grönlandsgatan kan utvecklas, då deras känslighet är lägre på grund av senare målningar och öppningar.
- Värna den öppna och genomsiktliga karaktären mellan entrégård, entréhall och inre gård samt mellan inre gårdar på bottenvåningen (multihallens genomsiktighet).
- Behåll klinkergolv innanför huvudentrén som sammanhängande intakta ytor.
- Kontorsvåningarna är tåliga för nya rumsindelningar, så länge fönsterband inte bryts eller täcks.
- Multisalar och gästmatsalar har förlorat sina tidigare inredningar och bedöms vara tåliga för förändring, emmerltid bör högkvalitativa material tas till vara och återanvändas/återbrukas.
- Återanvänd matsalar som allmänna ytor och låt dem behålla sin relation till uterummen.
- Bevara buskage och träd som skapar mjuka övergångar mellan gårdar och gaturum och mellan fasader och mark på gårdar mot Grönlandsparken.
- Inre gårdar är något tåligare och kan utvecklas med mer grönska. Värna den tidstypiska vintergröna växtligheten.

## 1990-TALSBYGGNADEN (ERA)

- Fasader ovan sockel är mycket känsliga för ändring. Bevara och respektera den noga utvalda materialkombinationen betong, koppar, ek och varmröd puts.
- Utnyttja de tydliga fack som skapas av pelarindelningen för att öppna upp sockelvåningen.
- Återanvänd entrélägen och karuselldörrar.
- Bevara de indragna svängda entréfasaderna och entréfasadernas kulör.
- Bevara den diagonala genomsikten mellan gatu- och gårdsentré på bottenvåningen.
- Bevara sammanhängande karaktäriserande och kvalitativa kalkstens- och marmorgolv i bottenvåningen.
- Återanvänd kvalitativa material och detaljer (som armaturer) i den framtida gestaltningen.
- Kontorsplan är också tåliga, men ljusgården och inglasningen på plan 6 kräver särskild hänsyn vid planering av kommunikationer och planlösning.
- Värna entrégårdens mandelformade gestaltning och låt trädkrans och pollare fortsatt stödja gårdens form.
- Takens enkla pappytor och teknikhus är inte värdebärande, med undantag för ljusgårdens lanternin.
- Garagen är tåliga för förändring.

## PLANBESTÄMMELSER

- Planarbetet bör inkludera långsiktiga skydds- och varsamhetsbestämmelser.
- Bestämmelserna bör:
  - tydligt definiera vad som ska bevaras,
  - styra materialval,
  - reglera hantering av bottenvåningar, fasader och gårdsrum,
  - ge ramar för förvaltning och framtida utveckling.



**Tyréns Sverige AB**

Tel: 010 452 20 00  
[www.tyrens.se](http://www.tyrens.se)

Säte Stockholm  
Org.Nr: 556194-7986



# TYRÉNS

A horizontal orange line that starts from the left edge of the page, passes through the logo, and continues to the right edge.